

**BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME
KURUMU**

ARD Çalışma Raporları: 2005/3

**BASEL-II, EKONOMİK YANSIMALARI VE
GEÇİŞ SÜRECİ**

**Münür YAYLA
Yasemin TÜRKER KAYA**

**Araştırma Dairesi
Mayıs 2005**

BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU

ARD Çalışma Raporları
No: 2005/3

BASEL-II, EKONOMİK YANSIMALARI VE GEÇİŞ SÜRECİ

Münür YAYLA*
Yasemin Türker KAYA**

Mayıs 2005

Bu çalışma Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazar(lar) ına aittir. Bu Çalışma Raporu kamuoyunu bilgilendirme amaçlı olup, içinde yer alan bilgi ve verilere dayanarak verilecek yatırım ya da benzeri kararların sonuçlarından BDDK ve yazarları sorumlu tutulamaz.

* Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Başuzmanı
E-mail: myayla@bddk.org.tr

** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Başuzmanı
E-mail: yturker@bddk.org.tr

BASEL-II, EKONOMİK YANSIMALARI VE GEÇİŞ SÜRECİ

Özet

Küresel ekonomi 1980’li yıllarda artan oranlarda “de-regülasyon” sürecine, 1990’lı yıllarda ise makro ölçekli birçok finansal krize maruz kalmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen olağanüstü hızlı yenilikler, küresel sermayenin bir ülkeden diğerine kolayca akmasını sağlamış ve bunun sonucunda sermaye getirinin en yüksek olduğu piyasalara doğru yönelmiştir. Ancak, yüksek getiri aynı zamanda yüksek risk anlamına gelebildiğinden, yaşanan finansal krizlerle ortaya çıkan büyük tutarlı kayıplar, zaman zaman sermayenin getiriyle orantılı olmayan riskli alanlara kaydığına dair bir göstere olarak değerlendirilmektedir. Uluslar arası faaliyet gösteren büyük bankalar risklerini daha iyi ölçebilmek ve yönetebilmek için finans teorisini ve istatistikî modelleme tekniklerini birlikte kullanmak suretiyle yeni yaklaşımların öncüsü olmuştur. Gelişmiş ülkelerin otoriteleri ise, finans alanında oluşan bu gelişmelerin gerisinde kalmamak ve küresel finans sektörünün istikrarlı olmasını sağlamak amacıyla Basel-II’nin önünü açmış bulunmaktadır. Mevcut sermaye yeterliliği düzenlemesi (Basel-I), risklere fazla duyarlı olmaması ve daha karmaşık yaklaşımların uluslar arası düzeyde faaliyet gösteren bankalar tarafından hâlihazırda kullanılıyor olması dolayısıyla yetersiz kalmış, ancak Yeni Uzlaşî’nin (Basel-II) ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.

Daha iyi risk yönetiminin teşvik edilmesi suretiyle sağlam ve istikrarlı bir finans sektörünün yaratılması nicel ve nitel bir takım unsurların bir araya gelmesiyle mümkündür. Basel-II, bu amaçla birbirini tamamlayan üç yapısal bloğun üzerine inşa edilmiş bulunmaktadır. Yeni Uzlaşî’nin en kapsamlı bileşenini birinci yapısal blok oluşturmaktadır. Bu blokta, standart veya içsel derecelendirme yaklaşımlarına göre bankaların sermaye yeterliliği (kredi riski açısından) hesaplamaları öngörülmüştür. Standart yaklaşımlar, derecelendirme notlarını gerektirmesine rağmen, içsel derecelendirme yaklaşımlarına göre uygulanması daha kolay ve aynı zamanda risklere karşı daha az duyarlıdır. İçsel derecelendirme yaklaşımları ise, karmaşık olmaları ve sağlıklı veri tabanlarını gerektirmeleri sebebiyle, uygulanması daha zor ve risklere karşı daha fazla duyarlıdır. Banka ve denetim otoritesinin incelemesi ile kamuya açıklama yapmak yoluyla piyasa disiplininin sağlanmasına yönelik olan ikinci ve üçüncü yapısal bloklar ise, birinci yapısal blokta tercih edilen hesaplama yaklaşımlarından bağımsız olarak, finansal istikrar açısından her zaman hedeflenmesi gereken unsurlardır.

Yeni Uzlaşî’nin, orta ve uzun vadede küresel ekonomik düzen üzerinde bir dizi etki yaratması muhtemeldir. Ulusal ve uluslar arası bankaların Yeni Uzlaşî’ye uyum sağlayabilmek için risk yönetimine daha karmaşık yöntemlerle yaklaşmaları neticesinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerin, gerek hazine borçlanmaları açısından gerekse kredi piyasası açısından etkilenmeleri mümkündür. Bu Rapor’da, literatürde söz konusu etkilerin boyutları üzerine yapılan çalışmalara değinilmiş ve bunun yanı sıra yapılan ekonometrik bir uygulamaya da yer verilmiştir. Ayrıca Raporda, yapısal blokların birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gerçeğinden hareketle ve küresel finans sistemine yakınsamayı azamileştirmek amacıyla Türk bankacılık sektörünün söz konusu yapısal blokları eş zamanlı olarak hedeflemesi önerilmektedir. Raporda, uluslar arası deneyimlerden yola çıkarak, Türk bankacılık sektörünün Yeni Uzlaşî’ye geçiş dönemine yönelik bazı tespitlerde bulunulmuştur.

BASEL-II, ECONOMIC REPERCUSSIONS AND THE TRANSITION PROCESS

Abstract

The world economy has witnessed a period of deregulations after 1980s and a number of macro-level financial crises during 1990s. Remarkable and fast innovations in information and communication technologies have led to rapid flow of capital from one country to another where capital has the highest return. However, as high return goes hand-in-hand with high risk, capital losses that emerged due to the recent financial crises have demonstrated that capital may flow to risky areas where return on capital is not proportionate to the risks taken. Internationally operating large banks are the pioneers of new approaches with a view to measure and manage risks better by using finance theory and statistical modeling techniques. Banking authorities of developed countries have paved the way towards Basel-II with the aim of not lagging the developments in this field and ensuring the stability of the global financial system. Current capital adequacy regulation, Basel-I, is being insufficient because of the fact that it is less sensitive to risks and more sophisticated methods have been already in use by large banks. Nevertheless, current accord has led to the emergence of Basel-II.

The creation of a sound and stable financial sector by motivating better risk management is possible if certain quantitative and qualitative conditions are met. For this purpose Basel II is built upon three complementary pillars. The most comprehensive component of the new accord is the first pillar. In this part, capital adequacy calculations of banks are formulated according to standard and internal ratings based methods. Although standard approaches require ratings, they are less sensitive to risks and easier to implement compared to the internal ratings based approaches. On the other hand, internal ratings based approaches are more sensitive to risks and requires more effort to implement since they are much more complex and necessitate a sound data base. Regardless from the first pillar, the second pillar on supervisory review and the third pillar on market discipline via public disclosure are always important to achieve financial stability.

It is likely that the new accord may have a lot of implications on global financial sector in the medium and long run. In order to adapt the new accord, international and national banks will need to approach to risk management in a more sophisticated manner, which in turn may have some effects on international borrowing and domestic credit markets of developing countries especially. In this study, seminal works on these issues have been reviewed from the existing literature and an empirical application has been done. Moreover, in this study taking into account that the three pillars are complementary to each other and in order to maximize the convergence to the international financial sector, it is suggested that Turkish banking sector should target the three pillars simultaneously. In this study, certain findings on Turkish banking sector have also been outlined given the international experiences in this area.

İÇİNDEKİLER

I. Giriş: Basel-II'nin Ortaya Çıkma Süreci	1
II. Sermaye Ölçümünün ve Sermaye Standartlarının Uluslar Arası Yakınsaması: Basel II	5
II.1 Birinci Yapısal Blok (Pillar I)	5
II.1.1 Standart Yaklaşım (SA)/Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım (SSA)	6
II.1.2 İçsel Derecelendirme Yaklaşımları	8
II.2. İkinci Yapısal Blok (Pillar-II)	11
II.3 Üçüncü Yapısal Blok (Pillar-III)	12
II.4 Basel-II'nin Finansal Birimler Üzerine Etkileri	13
III. Basel-II'nin Muhtemel Yansımaları	15
III.1 Genel Ekonomik Etkiler	15
III.2 Basel-II'nin Gelişmekte Olan Ülkelere Muhtemel Etkileri	19
III.2.1 Etkilerin Sayısal Boyutunun Tahmini	19
III.3 Kredi Notlarıyla Borçlanma Maliyeti Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi	25
III.3.1 Yöntem	27
III.3.2 Değişken Setinin Tanımı	27
III.3.3 Tahmin Sonuçları	27
III.3.4 Ülke Bazındaki Farklılaşmalar	29
III.4 Yapılan Ölçümleme Tahminlerinin Değerlendirilmesi	31
IV. Basel-II'nin Küresel Ekonomide Uygulanması	33
IV.1 Basel-II'nin Yürürlüğe Konulmasında Göz Önünde Tutulması Gereken Hususlar	33
IV. 2 Komite Üyesi Olmayan Ülkelerde Basel-II'nin Uygulanmasına İlişkin Göstergeler	36
IV. 3 Avrupa Birliği	38
IV. 4 Amerika Birleşik Devletleri	39
IV. 5 Asya/Pasifik	40
IV. 6 Güney Afrika	40
V. Türk Bankacılık Sektörünün Basel-II'ye Geçiş Süreci	41
V.1 Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalara İlişkin Göstergeler	41
V.2 Sektördeki Bankalar Açısından Bakış	43
V.3 Düzenleyici Otorite (BDDK) Açısından Bakış	44
V.4 Basel-II'ye Geçiş Süreci İçin Tespitler	45
VI. Sonuç	47
EK	49
KAYNAKÇA	50

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1 : Standart Yaklaşımda Kullanılan Risk Ağırlıkları.....	7
Tablo 2 : Basel II'nin Finansal Birimler Üzerine Etkileri	14
Tablo 3: Hazinelelere Verilen Borçlarda “Sermayenin Maliyeti”	22
Tablo 4: Basel-II'nin Hazine Borçları Üzerine Tahmini Etkisi	23
Tablo 5: Basel-II'nin Sermaye ve Spread Üzerine Etkileri	25
Tablo 6: Kredi Notlarındaki Değişmenin Borçlanma Maliyetlerine Etkisi	28
Tablo 7: Kredi Notlarındaki Değişmenin Borçlanma Maliyetlerine Etkisi: Ülke Farklılaşmaları..	30
Tablo 8: Ülke Farklılaşmaları (Tablo 7'nin Özeti).....	31
Tablo 9: Seçilmiş Ülkelerin Derecelendirmeleri.....	32
Tablo 10: Bölgelere göre Yeni Uzlaşmayı Uygulamayı Planlayan Ülke Sayısı	36
Tablo 11: Basel-II'yi Uygulama Planları Olan Ülke Sayısı.....	37
Tablo 12: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Kredi Notu Durumu.....	41
Tablo 13: Not Durumuna Göre Bankaların Dağılımı	42
Tablo 14: Ortalama Rakamsal Dereceler	42
Tablo 15: Bankaların Eurobond Stokları ve Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Fonlar (Ara. 2004)	43
Tablo 16 : Derecelendirme Notlarının Rakamsal Dönüşümü	49

KISALTMALAR/TERİMLER

- AB : Avrupa Birliği (*European Union-EU*)
AIRB : İleri Düzey İçsel Derecelendirme Yaklaşımı (*Advanced IRB*)
AMA : İleri Ölçüm Yaklaşımı (*Advanced Measurement Approach*)
APRA : Australian Prudential Regulation Authority
ASA : Alternatif Standart Yaklaşım (*Alternative Standardised Approach*)
BCBS : Basel Bankacılık Denetim Komitesi (*Basel Committee on Banking Supervision*)
BCPs : Etkin Bankacılık Denetimi İçin Basel Temel İlkeleri (*Basel Core Principles for Effective Banking Supervision*)
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIA : Temel Gösterge Yaklaşımı (*Basic Indicator Approach*)
BIS : Uluslararası Ödemeler Bankası (*Bank for International Settlements*)
CRM :Kredi Riski Azaltma Teknikleri (*Credit Risk Mitigation*)
CP :İstişare Metni (*Consultative Paper*)
EAD : Temerrüt Anındaki Risk Tutarı (*Exposure at Default*)
ECA : İhracat Kredi Kuruluşları (*Export Credit Agencies*)
ECAI : Bağımsız Derecelendirme Kuruluşları (*External Credit Assessment Institutions*)
HKMA: Hong Kong Merkez Bankası (*Hong Kong Monetary Authority*)
IRB : Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı (*Internal Ratings Based Approach*)
KOBİ : Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (*Small and Medium Sıze Enterprises*)
LGD : Temerrüt Halinde Kayıp (*Loss Given Default*)
M : Vade (*Maturity*)
MAS : Singapur Merkez Bankası (*Monetary Authority Singapore*)
MoU : Mutabakat Muhtırası (*Memorandum of Understanding*)
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (*Organization for Economic Cooperation and Development*)
PD : Temerrüde Düşme Olasılığı (*Probability of Default*)
QIS : Sayısal Etki Çalışması (*Quantitative Impact Study*)
SA : Standart Yaklaşım (*Standardised Approach*)
SSA : Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım (*Simplified Standardised Approach*)
SYR : Sermaye Yeterliliği Rasyosu

I. Giriş: Basel-II'nin Ortaya Çıkma Süreci

Dünya ekonomisi, 1980'li yıllarda başlayan ve 1990'lı yıllarda hızlanan bir küreselleşme sürecine girmiştir. Küreselleşmenin, özellikle gelişmiş ülkelerde uygulamaya konulan liberal iktisat politikaları ve bilişim/iletişim teknolojisi alanlarında kaydedilen ilerlemelerin etkisiyle hızlandığı kabul edilmektedir. Liberal iktisat politikaları ve teknoloji alanında yaşanan atılımlar, reel sektör firmalarını daha rekabetçi bir yapıya zorladığı gibi finans sektörü üzerinde de önemli etkide bulunmuştur¹.

1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin çökmesiyle kur, faiz ve fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar karışından korunmak amacıyla yeni finansal ürünler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreç, 1990'lı yıllarda yaygınlaşan “de-regülasyon” içerikli iktisat politikaları sayesinde daha da güçlenmiştir. Bankalar, hem küresel ekonominin yeni düzenine uyum sağlamaya çalışan reel sektörün finansman taleplerini karşılayabilmek hem de şiddetlenen rekabet ortamında rakiplerine karşı üstünlük sağlayabilmek için sundukları finansal ürünlerde bir dizi yenilik gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, bankaların sunduğu finansal ürünler hem sayısal olarak çoğalmış ve hem de daha önce arz edilen finansal ürünlere göre çok daha karmaşık bir hale gelmiştir. Aynı zamanda, finansal sektörde artan rekabet baskısı, farklı hizmetleri sunan finansal kuruluşlar ve/veya farklı finansal ürünler arasında var olan ayrıştırıcı çizgilerin belirsizleşmesine ve bunun sonucunda benzer finansal ürünlerin aynı finansal kuruluş çatısı altında birlikte sunulmasına yol açmıştır.

Bu gelişmeler, bankaların geleneksel bilanço yapılarını daha karmaşık bir hale getirmiştir. Finansal yeniliklerin artmasıyla beraber, bankaların sunduğu finansal hizmetlerin bir kısmı bankanın asli bilançosunda yansıtılmayan ürünlerden oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla, günümüz ekonomilerinde bankalar, mevduat sahibi ile borçlu arasında aracılık yapan bir kuruluş olmaktan öte daha karmaşık finans kuruluşları haline gelmiştir.

Diğer taraftan, 1990'lı yıllar ve sonrası yoğun bir şekilde iktisadi krizlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Söz konusu dönemde Japonya, Güney Kore, Endonezya, Rusya, Türkiye ve Arjantin'de makroekonomik krizler yaşanmış ve bu ülkelerde özellikle finans sektörü derinden etkilenmiştir. Reel sektör firmalarının ödeme kabiliyetini kaybetmesi ve bankaların alacaklarını tahsil etmede büyük sorunlarla karşılaşması gibi nedenler, Japonya, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye gibi ülkelerde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasını gerektirmiş ve bunun sonucunda kriz yaşanan ülkelerde Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla'nın yüzde 50'sine varan maliyetlere katlanılmak zorunda kalınmıştır. Ancak, finansal krizler sadece makroekonomik sebeplerle ortaya çıkmamaktadır. Mikro düzeyde bir bankanın “kötü” yönetiminin de, büyük çaplı finansal krizleri tetikleyebileceği veya mevcut krizleri derinleştirebileceği hususu göz ardı edilmemelidir. Bankalar veya finansal kuruluşlar sadece dışsal gelişmelerden etkilenmemektedir. Son dönemlerde giderek daha dinamik hale gelen ve karmaşıklaşan finans sektöründe, önemli ölçüde mevduat sahibinden elde ettiği yabancı kaynaklarla reel sektöre fon sağlayan bankaların, sahip oldukları bu yabancı kaynakları yönetebilme “kalitesi” ve etkin risk yönetimi, finans sektörünün istikrarı açısından kritik önem taşımaktadır.

¹ Saygılı ve diğerleri (2004).

Bu nedenle, bankaların etkin risk yönetimlerinin kalitesiyle finansal sistemin istikrarlı olması arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Kredi, piyasa, likidite ve diğer risklerin iyi yönetilememesi halinde bankalarda oluşabilecek zafiyetlerin diğer sektörlerle de sıçrama ihtimali, risk yönetimine özen gösterilmesini zorunlu kılmaktadır. Finansal sektörde ve tüm ekonomide istikrarının sürdürülebilir olması için, bankaların kendi risk algılamaları ve yönetme isteklerine ek olarak, asgari düzeyde uymak durumunda oldukları ve risk yönetimini daha güçlendirecek nitelikteki ihtiyati düzenlemelerin getirilmesi uluslar arası finans çevrelerinde ilke olarak benimsenmiştir.

Sermayenin uluslar arası yakınsaması (*international convergence of capital*) ve daha iyi yönetilebilmesi için bir süredir Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) öncülüğünde çaba gösterilmektedir. Sermaye yeterliliğine ilişkin ilk uzlaşısı (Basel-I), söz konusu banka bünyesinde faaliyet gösteren Basel Bankacılık Denetim Komitesi (*Basel Committee on Banking Supervision-BCBS*) tarafından 1988 yılında yayımlanmıştır. Küresel finans sektöründe birçok ülkenin yürürlüğe koyduğu Basel-I, bir bankanın batması halinde mevduat sahiplerinin karşılaşabileceği maliyetleri en aza indirmek için asgari olarak tutulması gereken sermaye üzerinde odaklanmıştır.

Basel-I’de, bankanın maruz kaldığı kredi riski, bankanın aktiflerinin ve bilanço dışı kalemlerinin farklı risk sınıflarına ayrılması ve her sınıfa karşılık gelen risk ağırlıkları olan %0, %10, %20, %50 ve %100 katsayılarıyla çarpılması suretiyle hesaplanmaktadır. Sadece beş farklı risk ağırlığı kullanılması nedeniyle risk duyarlılığı düşük olan Basel-I, farklı faaliyet alanları olan bütün bankalara aynı şekilde uygulandığından “*herkese tek beden elbise*” (*one-size-fits-all*) şeklinde tanımlanabilecek bir sermaye düzenlemesidir. Ayrıca, Basel-I’de, “OECD klüp kuralı” (*club rule*) şeklinde tanımlanmış olan uygulamadan dolayı OECD’ye üye ülkelerin hükümetlerine yüzde sıfır, üye ülkelerin bankalarına olan borçlara ise yüzde 20 risk ağırlığı verilmektedir. Buna karşın, OECD üyesi olmayan ülkeler için yüzde 100 risk ağırlığı öngörülmüş olması bu düzenlemenin zayıf yanı olarak değerlendirilmektedir. Yine de Basel-I, Finansal İstikrar Forumu (*Financial Stability Forum*) tarafından oldukça başarılı bir finansal standart olarak kabul edilmektedir². Nitekim, Basel Bankacılık Denetim Komitesi’nin üyesi olan G10 ülkeleri tarafından hazırlanan Basel-I, halihazırda 100’den fazla ülkede, ulusal bankalar da dahil olmak üzere, uygulanmaktadır.

Bunun yanı sıra, 1994 Meksika krizine bir tepki olarak ortaya çıkan ve Basel Komitesi (BCBS) tarafından 1996’da yayımlanan bir dokümanla (*Market Risk Amendment*) sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına piyasa riski dahil edilmiş ve ilk uzlaşısı riske daha duyarlı hale getirilmiştir³. Piyasa riski hesaplamasının eklenmesiyle Basel-I’in gelişim süreci ivme kazanmıştır.

Basel-I, basit içerikli olması açısından gelişmiş ülkelerin uluslar arası faaliyet gösteren büyük oyuncularının ve akademik çevrelerin olumsuz eleştirilerine maruz kalmıştır. Ancak, içerdiği standartların basit ve kolay uygulanabilir olması, Basel-I’in özellikle gelişmekte olan ülkelere benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Basel-I, bu ülkelerin düzenlemelerinin modernleşmesine ve finansal sektörlerinde rekabetin artmasına katkıda bulunmuştur. Basel-I’e yönelik olumsuz eleştirilerin yanında kabul gören olumlu hususlar

² Ayrıntılar için bkz. Powell (2004a) ve Finansal İstikrar Forumu’nun web sitesi: www.fsforum.org

³ Tarihsel gelişimin ayrıntıları için BDDK (2004a).

ise piyasadaki oyuncular için kuralları olan bir “adil rekabet ortamı” (*level playing field*) yaratması ve Basel-II benimsenmiş kimi gelişmekte olan ülkelerin yüzde 8’in üzerinde asgari sermaye yeterliliğini zorunlu kılmaları nedeniyle finansal istikrarın güçlenmesidir.

İlk uzlaşya yönelik eleştirilerin temel dayanağını, bankanın taşıdığı farklı risk kalemlerine karşı farklı sermaye tutarlarının ayrılması gerekliliği oluşturmuş ve 1999 yılında Basel Komitesi tarafından yayımlanan ve yeni sermaye yeterliliğine ilişkin önerileri içeren ilk istişare metniyle (*Consultative Paper - CP-1*) Basel-II’ye giden yolun yönü belirlenmeye başlanmıştır. Gelen eleştiriler ve öneriler üzerine, bu metni yeni istişare metinleri takip etmiş (CP-2 ve CP-3) ve Komite tarafından Basel-II’ye geçilmesi halinde olabilecek muhtemel değişimleri tahmin etmek amacıyla birkaç kez sayısal etki çalışması (*Quantitative Impact Study-QIS*) yapılmıştır. Bu çalışmalardan sonuncusu ve en kapsamlısı olan QIS-3’te, 43 ülkeden 365 banka kapsanmış ve sonuçlar Mayıs 2003’te yayımlanmıştır. Ülkemizden Basel Komitesi tarafından yürütülen QIS-3’e katılım, sektörde önemli paya sahip altı bankanın yer almasıyla sağlanmıştır. Yeni Uzlaşımın Türk bankacılık sektörü üzerine muhtemel etkisini görmek amacıyla BDDK tarafından yapılan QIS-TR çalışması ise ulusal sektörden 23 bankanın katılımıyla gerçekleştirilmiş ve sonuçları kamuya duyurulmuştur.

Bu arada, 1997 yılında yine Komite tarafından yayımlanan “Etkin Bankacılık Denetimi İçin Basel Temel İlkeleri” (*Basel Core Principles for Effective Banking Supervision-BCPs*), bir ülkenin bankacılık sisteminin sağlam ve istikrarlı olabilmesi için bulunması gereken temel özellikleri ortaya koymaktadır.

Bu gelişmelerle beraber, Haziran 2004’te Basel Komitesi, sermaye yeterliliği hesaplamasında Basel-I’in “*herkese tek beden elbise*” yönteminin terk edilmesi anlamına gelen “Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II)”nı yayımlamıştır. Sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında, 1988 yılında yayımlanmış bulunan ilk uzlaşya göre köklü değişiklikleri önermesinin yanı sıra “denetim otoritesinin incelemesi” ve “piyasa disiplini” hususlarına özel önem atfetmesi sebebiyle, Basel-II hem bankalar hem de düzenleme/denetleme otoriteleri için özel gayret gerektiren bir alan ve yeni bir süreç (*challenge*) olarak değerlendirilmektedir. Yeni Uzlaşım, temel olarak bankaların denetim ve gözetiminde daha sağlam bir altyapının tesis edilmesini, risk yönetiminin güçlendirilmesini, piyasa disiplinini ve dolayısıyla küresel düzeyde sürdürülebilir bir finansal istikrarın sağlanmasını hedeflemektedir. Bu çerçevede, Yeni Uzlaşım, uluslararası alanda sermaye yeterliliğinin yakınsamasında uygulanması gereken salt kurallar kümesi olmayıp aynı zamanda bankacılık otoritelerinin finansal sistemlerine daha bütünleşik bakmalarını özendiren bir yaklaşımdır.

Temel ilkeler (BCPs), Yeni Sermaye Uzlaşısına geçiş açısından önemli bir referans belgesi olarak kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle, Temel İlkelere (BCPs) uyum ne kadar yüksek ise Basel-II’ye (özellikle gelişmiş yaklaşımları uygulamak açısından) geçişin o kadar kolay olabileceği düşünülmektedir⁴.

⁴ Dünya Bankası ve IMF tarafından yapılan ortak bir araştırma aracılığıyla gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 60 ülkenin Basel Temel İlkeleri (BCPs) ile olan uyumları değerlendirilmiştir. Toplam 25 temel ilke açısından sadece beş ülke Temel İlkelerle tam uyumlu bulunurken, 32 ülkenin beş veya daha az ilkeyle uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıntı için bkz. “Implementation of the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision, Experiences, Influences, and Perspectives”, IMF ve Dünya Bankası (2002).

Önceki uzlaşıda olduğu gibi, “önemli/maddi” (*material*) risk unsurlarının doğru ölçülmesi ve bu risklerin yönetimi, birincil olarak bankaların sorumluluğu altındadır. Ancak, bu risklerin belirlenmesi ve ölçülmesi, uygun ölçekte sermaye ayrıldığına, uygun risk yönetiminin yapıldığına ve finansal istikrarın sağlandığına ilişkin yeterli gösterge değildir. Bu çerçevede, uygun risk ölçüm yöntemleri ve risk yönetimine ek olarak denetim otoritesinin incelemesi ve piyasa disiplini bileşenleri, Basel-II’de tamamlayıcı unsurlar olarak yer almaktadır. Basel-II’nin temel amacı beklenen riskler için karşılık ayrılmasına ilave olarak beklenmeyen riskler için de asgari sermaye bulundurulmasını sağlamaktır.

Özetle, Basel-II, risklerin daha duyarlı ölçülmesi, her bankanın risk profilinin ayrı ayrı belirlenmesi, banka üst yönetimine düşen sorumlulukların artırılması ve finansal tabloların bankanın gerçek durumunu en iyi biçimde yansıtacak şekilde açıklanması suretiyle finans sektörünün oyuncularını arasındaki asimetrik bilginin minimize edilmesi ve bu sayede daha rekabetçi, sağlam ve istikrarlı bir finans sektörüne erişilmesini hedeflemektedir. Basel-II ilk etapta, uluslar arası faaliyet gösteren bankaları hedeflese bile, yeni düzenlemenin bu bankalarla finansal ilişki içerisinde olan diğer bankaları da etkileyeceği ve uygulamanın yaygınlaşacağı beklenmektedir⁵.

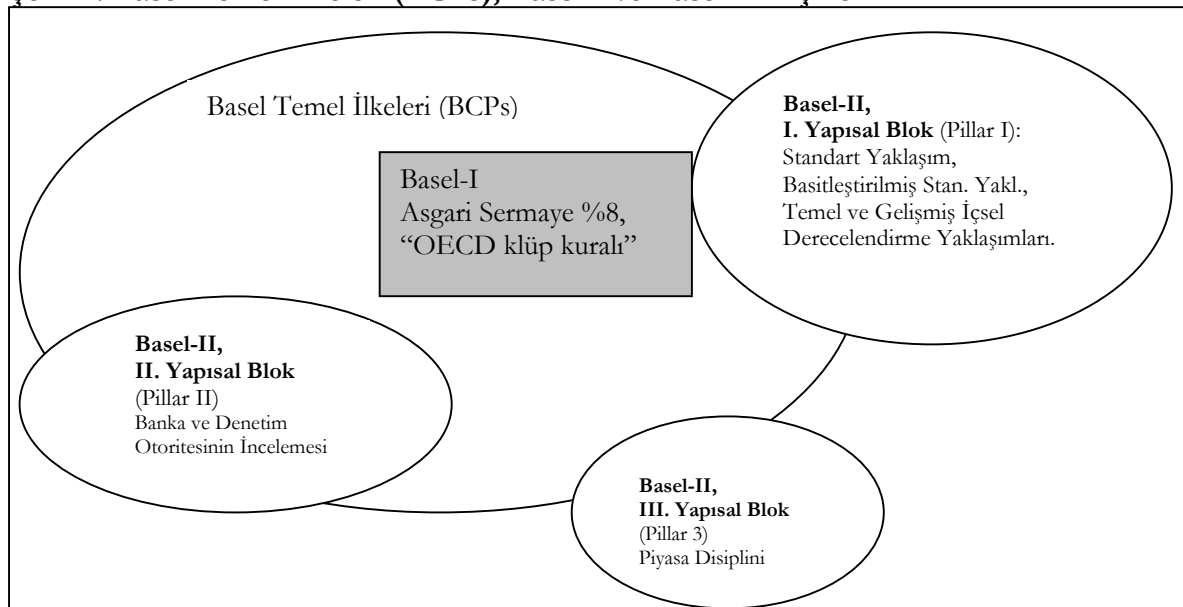
Bu raporda, öncelikle getirdiği yeniliklerin anlaşılması için Basel-II’nin felsefesi, teknik ayrıntılara girmeden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla raporun ikinci bölümünde Basel-II’nin üç yapısal bloğu (*three pillars*) ele alınmıştır. Basel-II’nin piyasadaki oyuncular üzerine olan etkilerinin iyi anlaşılmasının Türk finans sektörüne yönelik yapılacak tespitler açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Üçüncü bölümde yapılan eleştiriler çerçevesinde ve gelişmekte olan ülkelere muhtemel etkileri açısından yeni uzlaşının ekonomik yansımaları irdelenmiş ve Türkiye ile benzer ülkelerin verilerini kullanmak suretiyle kredi notlarıyla borçlanma maliyeti arasındaki ilişki uygulamalı olarak analiz edilmiştir. Dördüncü bölümde ise, Basel-II’nin uygulanmasına yönelik bazı ülkelerin yaklaşımlarına -ilgili ülkelerin düzenleyici ve denetleyici otoritelerinin bakış açıları da yansıtılarak- yer verilmeye çalışılmıştır. Raporun beşinci bölümü Türk bankacılık sektörünün Basel-II’ye geçiş süreci konusuna ayrılmıştır. Sonuncu bölümde ise kısa ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

⁵ KPMG (2003a).

II. Sermaye Ölçümünün ve Sermaye Standartlarının Uluslar Arası Yakınsaması: Basel II

BCBS, geliştirilmiş bir sermaye yeterlilik çerçevesi olan Basel-II'ye geçiş amacını “risk yönetimine daha fazla önem vermek ve bankaların risk değerlendirme kapasitelerinde devam eden gelişmeleri cesaretlendirmek” olarak belirtmektedir. Dolayısıyla Komite, bankaların risk yönetimini daha iyi gerçekleştirmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Öte yandan, Komite özellikle uluslar arası faaliyet gösteren bankaların Basel-I’de öngörülenden daha karmaşık risk değerlendirme kapasiteleri olduğu gerçeğinden hareketle, ileri düzey yöntemlerde yaşanan gelişmelerin önünü açmak ve cesaretlendirmek arzusundadır. Basel-II, mimarisi üç yapısal bloğun (*three pillars*) üzerine kurulu olan bir düzenlemeler standardıdır.

Şekil 1: Basel Temel İlkeleri (BCPs), Basel-I ve Basel-II İlişkisi

Kaynak: Powell (2004a)

Mevcut durum olan Basel-I’e göre bir dizi yenilik getirmesine rağmen, Basel-II Basel Temel İlkeleri’nden (BCPs) tamamen ayrı bir küme olarak düşünülmemelidir. Birinci yapısal blokta yer alan hususların bir kısmının Temel İlkelerle kesişimi bulunurken, ikinci yapısal bloğun önemli bir kısmı ise hâlihazırda Temel İlkelerde kapsanan hususlardır. Üçüncü yapısal blokta ise Temel İlkelerle çok fazla bir ortaklık mevcut değildir. Birinci yapısal blok, nicel değerlendirmenin yapılmasına ve riske daha duyarlı asgari sermaye şartlarının ortaya konulmasına ilişkindir. İkinci yapısal blok, niteleyici değerlendirmenin yer aldığı “güçlendirilmiş” denetim otoritesinin incelemesi sürecidir. Son blok ise kamuya artan oranda açıklama yapma yoluyla piyasa disiplininin sağlanmasına ilişkin bölümdür.

II.1 Birinci Yapısal Blok (Pillar I)

Birinci Yapısal Blok (Pillar-I), bankanın risklere karşı elinde bulundurması gereken asgari sermaye tutarına ilişkin olan bölümdür. Basel-I’deki asgari yüzde 8’lik oranın korunduğu bu bölümde, kredi riskinin ölçümüne ilişkin yeni yöntemler önerilmiş ve Basel-

I'de açıkça kapsanmayan “operasyonel risk” bölümü yer almıştır. Piyasa riskinin hesaplanmasında Basel-I'e göre önemli bir değişiklik olmazken, yani standart yaklaşım ve riske maruz değer yaklaşımı (VaR) korunurken, kredi riskinin hesaplanmasında çok önemli değişiklikler yapılmıştır. Kredi riskinin hesaplanması için basit, orta ve gelişmiş düzeyde olmak üzere farklı yaklaşımlar seçenek olarak sunulmaktadır. Bunlar, Standart Yaklaşım (*Standardised Approach-SA*), Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım (*Simplified Standardised Approach-SSA*), Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı (*Foundation Internal Ratings Based-IRB*), İleri Düzey İçsel Derecelendirme Yaklaşımı (*Advanced IRB*)'dir. Benzer şekilde, yeni eklenen operasyonel risk hesaplaması; Temel Gösterge Yaklaşımı (*Basic Indicator Approach-BIA*), Standart Yaklaşım (SA), Alternatif Standart Yaklaşım (ASA) veya İleri Ölçüm Yaklaşımları (*Advanced Measurement Approach-AMA*) ile yapılabilecektir.

II.1.1 Standart Yaklaşım (SA)/Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım (SSA)

Basel-II'deki Standart Yaklaşımın Basel-I'e göre getirdiği en önemli yenilik, ilgili risk ağırlıklarının belirlenmesinde bağımsız derecelendirme kuruluşları⁶ (*External Credit Assessment Institutions-ECAI*) tarafından ülke, bankalar ve şirketlere verilen derecelendirme notlarının kullanılmasıdır. Basitleştirilmiş Standart Yaklaşımında ise risk ağırlıklarının belirlenmesinde ihracat kredi kuruluşları (*Export Credit Agencies-ECA*) tarafından verilen notlar kullanılmaktadır. Örneğin, piyasa riskinin hesaplanmasında kamu menkul kıymetleri mevcut mevzuat gereği yüzde sıfır risk ağırlığına tabii iken, Basel-II çerçevesinde kullanılan yöntemle göre (SA veya SSA) söz konusu menkul kıymeti ihraç eden ülkeye ECA veya ECAI tarafından verilen derecelendirme notuna göre farklı risk ağırlıkları kullanılmaktadır.

Benzer şekilde, Basel-II'de kredi riskinin hesaplanmasında OECD “klüp kuralı” terk edilmektedir. Bu çerçevede, Standart Yaklaşım ile kredi riskinin hesaplanmasında, alacakların tabii olacağı risk ağırlığı borçlunun ECAI tarafından almış olduğu derecelendirme notuna göre saptanmaktadır. Basitleştirilmiş Standart Yaklaşımında ise kredi riski hesaplamasında borçlunun ECA notları kullanılmaktadır. Ancak, yine Basel-II'ye özgü bir husus, bazı konularda ulusal tercih (*national discretion*) seçeneğinin ve değişik opsiyonların kullanılmasının ülke otoritelerinin kararına bırakılmasıdır. Bu bağlamda, ulusal otoriteler, kendi ülke hazinelerine ilişkin, kaynağı ve kendisi ulusal para cinsinden olan risklere daha düşük bir risk ağırlığı uygulayabilmektedir. Bankalara verilen krediler için de ulusal tercihlerin uygulanabildiği Standart Yaklaşımında, yüksek risk sınıfına giren takipteki alacaklar ve diğer bazı varlıklara derecelendirme notlarından bağımsız standart risk ağırlıkları verilmiştir. Örneğin, perakende krediler için yüzde 75, ikamet amaçlı konut kredileri için yüzde 35 ve takipteki alacaklar için yüzde 150'ye varan risk ağırlıkları tanımlanmıştır. Ulusal tercih seçeneğinin varlığı sebebiyle, Basel-II önceki uzlaşıdan daha esnek bir yapıya sahiptir. Hangi derecelendirme şirketinin notlarının kullanılacağı hususu da ulusal otoritenin tercihinin bırakılan bir husustur. Basel-II, ulusal otoritelere ilgili düzenlemelerde daha fazla hareket alanı sağladığından, söz konusu otoritelere daha fazla sorumluluk yüklemektedir.

⁶ Standard & Poors, Moody's ve Fitch gibi.

Tablo 1 : Standart Yaklaşımda Kullanılan Risk Ağırlıkları⁷

VARLIKLAR	Opsiyonlar	AAA/AA-	A+/A-	BBB+/BBB-	BB+/B-	B-'nin Altı	Derecesi Olmayan
Hazine/Merkez Bankalarına Verilen Krediler ⁸	ECAI Notuna Göre	%0	%20	%50	%100	%150	%100
Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Verilen Krediler	Hazine Benzeri	%0	%20	%50	%100	%150	%100
	Opsiyon-1	%20	%50	%100	%100	%150	%100
	Opsiyon-2	%20	%50	%50	%100	%150	%20
Bankalara Verilen Krediler	Opsiyon-1	%20	%50	%100	%100	%150	%100
	Opsiyon-2	%20	%50	%50	%100	%150	%50
	Ops.-2 (Kısa Vade)	%20	%20	%20	%50	%150	%20
VARLIKLAR		AAA/AA-	A+/A-	BBB+/BB-	BB-'nin Altı	Derecesi Olmayan	
Şirketlere Verilen Krediler		%20	%50	%100	%150	%100	
VARLIKLAR					Risk Ağırlıkları		
Perakende Krediler					%75		
İkamet Amaçlı Gayri Menkul Kredileri					%35		
Takipteki Alacaklar					Belli koşullara göre %50, %100 veya %150		

Kaynak: BDDK (2004b)

Basel-II'de standart yaklaşımlar altında hazine, banka⁹ ve şirketlerin derecelendirme notunun BB+ ile B- arasında olması durumunda yüzde 100 risk ağırlığı, B-'nin altındaki notlara ise yüzde 150 ağırlık uygulanmaktadır. Oysa söz konusu varlıklar için derecelendirilmemiş alacaklara yüzde 100 risk ağırlığı verilmektedir (Bkz. Tablo 1).

Basel-II'de, bir bankanın varlıkları ve bilanço dışı kalemleri nedeniyle maruz kaldığı kredi riski ile bu riskin azaltılması amacıyla kullanılan "kredi riski azaltma teknikleri" (*Credit Risk Mitigation-CRM*) dikkate alınmaktadır. Teminatlar, bilanço içi netleşme anlaşmaları ile garantiler ve kredi türevleri, "kredi riski azaltma teknikleri" olarak sınıflandırılmaktadır. Söz konusu teknikler sayesinde, ayrılması gereken sermaye tutarı azaltılabilmektedir.

Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım özü itibarıyla Standart Yaklaşımdan çok farklı değildir. Bununla beraber derecelendirme notlarında ECA'ların dikkate alınmasının yanı sıra diğer bazı konularda ilk yaklaşımdan ayrılmaktadır. Başlıca farklılık noktaları; bankalardan alacaklar için sadece bir numaralı opsiyona izin verilmesi, şirketlere verilen

⁷ Standart Yaklaşımın ve Basitleştirilmiş Standart Yaklaşımın özellikleri ve varlıklara uygulanan risk ağırlıkları, opsiyonlar ve ulusal tercihlerin ayrıntısı için bkz. "Basel-II Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) Değerlendirme Raporu", Araştırma Dairesi, BDDK (2004b).

⁸ Kendisi ve kaynağı ulusal para birimi cinsinden olan risklere ulusal tercih olarak daha düşük risk ağırlığı uygulanabilmektedir.

⁹ Bankalara verilen krediler ve opsiyon-1 için geçerlidir.

borçların tamamının yüzde 100 risk ağırlığına tabi tutulması ve kredi türevlerinin risk azaltma teknikleri kapsamında değerlendirilmemesi olarak sıralanabilir.

Operasyonel risk kavramı bankaların risk profilinin daha iyi yansıtılabilmesi amacıyla sermaye yeterliliğinin belirlenmesine yeni eklenmiş bir bileşendir. Basel-II'nin sermaye yeterliliğinin hesaplanmasındaki yeni eklentisi olan söz konusu operasyonel riskin hesaplanmasında kullanılan Temel Gösterge Yaklaşımında (BIA), sermaye yükümlülüğü son üç yılın ortalama brüt gelirinin yüzde 15'ne eşittir. Standart Yaklaşımında (SA) ise üç yıllık ortalama brüt gelir sekiz ayrı faaliyet kolu olarak ayrıştırılmakta ve faaliyet kollarına ilişkin brüt gelir %12, %15 ve %18 oranındaki katsayılarla çarpılarak toplam sermaye yükümlülüğü bulunmaktadır. Alternatif Standart Yaklaşımında (ASA) ise perakende ve kurumsal bankacılıkta brüt gelir yerine bu faaliyet kollarındaki alacakların yüzde 3,5'i kullanılmakta, diğer faaliyet kolları için ise yine brüt gelir kavramı benimsenerek SA'daki hesaplamanın benzeri yapılmaktadır.

Basel-II altında yapılan yasal sermaye hesaplaması Basel-I'e göre düşük çıksa bile, üç yıl boyunca banka Basel-I'de hesaplanmış bulunan sermaye yeterliliğinin belli bir düzeyinin altına inmemektedir (üç yıl boyunca, sırasıyla, Basel-I'in %95, %90 ve %80'i). Bu sayede, sermaye yeterliliğinde uzlaşma farklılığından kaynaklanacak keskin bir düşüşün önüne geçilmiştir.

II.1.2 İçsel Derecelendirme Yaklaşımları

Birinci yapısal desteğin önemli bir kısmı analitik anlamda daha gelişmiş yaklaşımlara ayrılmış bulunmaktadır. Aslında Basel-II'nin temel hedefi risklerle daha uyumlu sermaye yönetimi olduğundan, ileri düzey yaklaşımların görece olarak bu amaca daha fazla hizmet etmesi sebebiyle, söz konusu yaklaşımların üzerinde daha fazla durulması olağan karşılanmalıdır. İçsel derecelendirme yaklaşımları bankalara, kendi derecelendirme modellerini kullanma imkanını tanıdığından ve bu sayede temerrüt olasılıklarını (*probability of Default-PD*) belirlemeleri mümkün olduğundan, önemli bir manevra alanı sağlamakta ve yaklaşımın uygulanmasında özerklik vermektedir. Buna karşın, resmi otorite bankanın içsel derecelendirme yöntemini gözden geçirmek ve uygulanabilirliğine onay vermek durumunda olduğundan çok önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Özellikle "Basel Temel İlkeleri"ne olan uyumun zayıf olduğu gelişmekte olan ülkelerde, içsel derecelendirme yöntemlerinin resmi otorite tarafından izlenmesinin ve kontrolünün güçlük yaratabileceği düşünülmektedir¹⁰.

İçsel derecelendirme yaklaşımları daha önce bahsedildiği gibi "Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı" (*Foundation Internal Ratings Based-IRB*) ve "İleri Düzey İçsel Derecelendirme Yaklaşımı" (*Advanced IRB*) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu yaklaşımların mekanizmasına göre kredi riskinin belirlenebilmesi için öncelikle alacakların sınıflandırılması gerekmektedir.

¹⁰ (Powell, 2004a).

Bu çerçevede, içsel derecelendirme yaklaşımlarında (Temel veya İleri Düzey), kredi veren banka öncelikle varlıklarını şirket (kurumsal), ülke/hazine (Merkez Bankası dahil), banka, perakende ve hisse senedi benzeri yatırımlar olmak üzere beş farklı sınıfa ayırmaktadır. Örneğin, kurumsal sınıf kendi içerisinde beş farklı özel borç verme (*Specialised Lending-SL*) alt sınıfına ayrılmaktadır. Bunlar proje, obje (nesne), mal, gelir yaratıcı gayrimenkul ve fiyat ve getiri açısından yüksek “dalgalı” ticari gayrimenkul finansmanı şeklinde sınıflandırılmaktadır. Perakende sınıfında ise üç alt grup yer almaktadır; bireysel krediler (veya düşük tutarlı krediler), ipotekli konut kredileri ve küçük ve orta ölçekli işletmelere verilen krediler (banka grubunun konsolide bazdaki alacağının 1 milyon Euro’nun altında olması gerekmektedir). Resmi otoritenin alacağın sınıfını belirleyen eşik değerler üzerinde değişiklik yapma esnekliği bulunmakla beraber, bu esnekliğin banka yönetimince kredi varlıkları için öngörülen sınıflandırmanın doğasını bozacak şekilde kötüye kullanılmasının da önüne geçilmesi beklenmektedir¹¹.

İçsel derecelendirme yaklaşımlarının yukarıda bahsedilen varlık sınıflandırmalarında kullanılan üç temel unsuru vardır. Söz konusu elemanlardan ilki, banka veya otorite tarafından tahmin edilen risk parametreleri olan risk bileşenleridir. İkincisi, risk bileşenlerini risk ağırlıklarına ve dolayısıyla yasal sermaye tutarına dönüştüren risk ağırlığı fonksiyonlarıdır. Üçüncüsü ise banka tarafından ilgili varlık sınıfına yönelik olarak içsel derecelendirme yaklaşımının kullanılabilmesi için sahip olunması gereken asgari standartlardır.

İçsel derecelendirme yaklaşımlarında esas olan tutarlılıktır. Yaklaşımın esas itibarıyla tüm riskli aktiflere ve tüm iş alanlarına uygulanması gerekmektedir. Ancak veri kısıtlamaları sebebiyle bankanın aynı anda tüm varlık sınıfları için içsel derecelendirme yaklaşımını kullanamaması halinde, Yeni Uzlaşıda düzenleyici otoritenin izniyle IRB’nin aşamalı olarak uygulanması olanaklı kılınmıştır. İleri düzey IRB yaklaşımını uygulayan bankanın tekrar standart veya temel içsel yaklaşıma dönmesi, ancak, bankanın iş alanında önemli değişiklik gerçekleşmesi gibi olağan üstü koşullarda ve resmi otoritenin onayı ile mümkün olabilmektedir.

İçsel derecelendirme yaklaşımlarından olan Temel IRB’de, banka portföyünde bulundurduğu kredi müşterileri için temerrüde düşme olasılığını (*Probability of Default-PD*) kendisi tahmin etmektedir. Diğer risk bileşenleri ulusal gözetim otoritesi tarafından veri (*given*) olarak sunulmaktadır. İleri Düzey IRB’de, banka PD’nin yanı sıra, temerrüt halinde kayıp (*Loss Given Default-LGD*), temerrüt anındaki risk tutarı (*Exposure at Default- EAD*) ve asgari standartları karşılamak koşuluyla, vadeyi (*maturity-M*) kendisine ait içsel verilere dayanarak tahmin etmektedir. Söz konusu parametrelerin Basel-II uzlaşısı tarafından verilen “risk ağırlığı fonksiyonlarına” uygulanmasıyla sermaye yeterliliği belirlenmektedir. Tıpkı standart yaklaşımlarda olduğu gibi içsel derecelendirme yaklaşımlarında da risk azaltıcı teknikler kullanılabilir. Standart yaklaşıma benzer şekilde teminatlar, bilanço içi netleşme anlaşmaları ve garantiler/kredi türevleri kredi riski azaltma teknikleri olarak kullanılabilir ve yaklaşımın gelişmişlik düzeyi arttıkça teminatların kapsamı da genişlemektedir.

¹¹ Diğer varlıkların temel özellikleri ve sınıflandırmaları için bkz. BIS (2004a).

İçsel derecelendirme yaklaşımlarını uygulayan bankaların 1988 Uzlaşısına ve Yeni Uzlaşya göre yapacakları paralel hesaplamaları beraber açıklamaları beklenmektedir. Yeni Uzlaşının 31.12.2006'da yürürlüğe girişini takip eden üç yıl Komite tarafından geçiş dönemi olarak tanımlanmıştır. Geçiş süresi boyunca otorite tarafından gevşetilmesi mümkün olan bazı asgari standartlar¹² içsel derecelendirme yaklaşımlarının uygulanabilmesi için gerekli görülmektedir. Örneğin, Temel IRB'yi uygulayan bankaların kurumsal, hazine ve banka alacaklarına ilişkin temerrüt olasılığını tahmin edebilmeleri için en az beş yıllık bir veri setine sahip olmaları gerekmektedir. Perakende alacaklara dair temerrüt karakteristiğinin tahmin edilebilmesi için de en az beş yıllık veri kullanılmasının gerektiği ifade edilmektedir. Buna ilaveten, banka tarafından "uygun" derecelendirme sisteminin en az üç yıldır kullanıldığının resmi otoriteye kanıtlanması gerekmektedir.

Bankanın içsel derecelendirme yaklaşımını kullanabilmesi için Komite tarafından belirlenen asgari şartların sağlanması gerekmektedir. Asgari şartların sağlanmasının ardındaki temel ilke, derecelendirme ve risk tahmin sistemlerinin ve süreçlerinin, borçlunun durumunun değerlendirilebilmesi ve riskin tutarlı ve doğru bir şekilde tahmin edilebilmesi için anlamlı sonuçları vermesidir. Çeşitli derecelendirme yöntemleri, piyasalar ve ürünler arasında farklılık olabildiğinden, derecelendirmenin nasıl yapılacağı konusundaki operasyonel süreçlerin, ulusal otoritelerin kendi ülkelerine uygun bir şekilde tanımlamaları Komite tarafından önermektedir. Dolayısıyla, resmi otoritenin bankanın sistemlerinin ve kontrollerinin içsel yaklaşımlara baz oluşturup oluşturmadığını gözden geçirmesi beklenmektedir. IRB'ye geçiş konusunda banka asgari koşullar itibarıyla tam anlamıyla uyumlu olmasa bile, resmi otoriteye uyum konusunda bir uygulama planını sunmak ya da uyumsuzluğun önemsiz (*immaterial*) olduğunu kanıtlamak durumundadır. "Derecelendirme sistemi", bankanın yöntemlerini, süreçlerini, kontrollerini, veri toplama ve bilgi sistemlerini (IT) kapsayan ve kredi riski değerlendirmesini olanaklı kılan tüm bileşenleri kapsayan bir tanımdır. Derecelendirme sistemlerinin çalışmasına ilişkin (kapsamı, bütünlük olması, verinin saklanması) Komitenin önerdiği standartlara uyumun sağlanması gerekmektedir. Derecelendirme sisteminin kullanılması, risklerin nümerik hale getirilmesi, içsel derecelendirme tahminlerinin (modellerinin) onaylanması, kurumsal yönetim ilkelerine dikkat edilmesi, finansal tablolarla yapılan açıklamalar, otoritenin sağlayacağı parametreler, iştirakler için sermaye ayrılması gibi hususlarda, temel içsel derecelendirme yöntemlerini kullanmak isteyen bankalara ve ulusal otoriteye sorumluluk yükleyen asgari koşullar Basel-II'de yer almaktadır.

İçsel derecelendirme yaklaşımlarında sermaye yeterliliği, tahmin edilen PD, LGD, M ve EAD'nin bir fonksiyonu olduğundan bu parametrelerdeki değişimden doğrudan etkilenmektedir. Yüksek PD'ye, uzun vadeye veya yüksek LGD'ye sahip olan krediler daha fazla sermaye ihtiyacı doğurmaktadır. İçsel derecelendirme yaklaşımlarında banka tarafından tahmin edilen parametrelerin sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında kullanılması mevcut düzenlemelerden ciddi şekilde uzaklaşması anlamına gelmekte ve dolayısıyla denetim otoritesi açısından kapsamlı bir inceleme yapılmasını gerektirmektedir. Zira, parametrelerin "doğru tahmin" edilip edilmemesi sermaye yeterliliğinin de doğruluğunu etkilemektedir. Parametrelerin bir bankada gerçeği yansıtması, bir diğerinde ise olduğundan daha düşük tahmin edilmesi halinde bankalar arasında sermaye

¹² Geçiş süresi boyunca, derecelendirme sisteminin kullanılmasına başlanmasından itibaren en az iki yıllık tarihsel veri gerekmektedir.

yeterliliğinin belirlenmesinde farklılıklar oluşabilecek ve model onayı/denetim riskiyle orantılı olarak sektördeki rekabet üzerinde bozucu etki gündeme gelebilecektir. Bunun sonucunda düzenleyici otoriteye sektörün duyduğu güvenin zedelenebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, içsel derecelendirme yöntemlerinde, düzenleyici otoritenin bankanın tahmin ettiği parametreleri çok iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, parametrelerin tahmininde kullanılan banka veri kümesinin sağlıklı olmasının çok önemli olduğu aşıkardır. Kredi riskinin hesaplanmasında gerekli olan PD tahmininin istatistiksel olarak yansız olabilmesi için borçlu bilgilerinin banka tarafından doğru alınması, bankanın bilgi sistemlerine eksiksiz ve doğru aktarılması ve otorite tarafından yapılacak yerinde denetimlerde ve uzaktan izlemede doğru ve tutarlı bir şekilde elde edilebilir olması gerekmektedir.

II.2. İkinci Yapısal Blok (Pillar-II)

İkinci Yapısal Blok, Pillar-II, aslında Basel Temel İlkelerinde (BCPs) zaten kapsanmış olan hususların çoğunu içermektedir. İkinci yapısal blok, bankanın risk yönetimi yaklaşımının denetim otoritesinin incelemesi sürecini tanımlamaktadır. Bu blokta, bankaya ve denetçi otoriteye özel görevler yüklenmektedir. Bankanın yönetim kuruluna ve yöneticilerine yüklenen görevler sayesinde, iç kontrol ve diğer kurumsal yönetim ilkelerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

İkinci yapısal blokta, bir yanda banka toplam risklere karşı sermaye yeterliliğini değerlendirmekte, diğer yanda ise düzenleyici otorite bankanın risk değerlendirmesini gözden geçirerek, birinci yapısal blokta hesaplanan sermayenin ötesinde daha fazla sermayeye gerek olup olmadığını belirlemektedir. Bankanın, birinci yapısal blokta kullandığı yaklaşımların doğasına ve karmaşıklığına uygun bir risk değerlendirmesini gerçekleştirmesi, ikinci yapısal bloğa tam uyum açısından oldukça önemlidir. Basel Komitesi, söz konusu uyumun sağlanabilmesi için yol gösterici dört ana ilke belirlemiştir.

- Birinci ilkeye göre, bankalar risk profillerine ve stratejilerine uygun sermaye yeterliliğini değerlendirebilecekleri bir sürece sahip olmalıdır. Bu ilkeye göre, banka yönetim kurulu ve yöneticileri tarafından yapılan bir gözden geçirme süreci olmalı, sermaye yeterliliğinin değerlendirilmesi sağlıklı yapılmalı, kapsamlı risk yönetimi gerçekleştirilmeli, iç kontrol gözden geçirilmeli ve izleme ile raporlama yapılmalıdır.
- İkinci ilke, denetleyici otoritenin bankaların içsel sermaye yeterlilik değerlendirmeleri ve stratejilerinin yanında ihtiyati sermaye rasyolarına olan uyumlarının gözden geçirilmesi suretiyle bir değerlendirme yapmasına ilişkindir. Dolayısıyla, resmi otoritenin yapacağı değerlendirmenin, yerinde denetlemek (*on-site examination*), uzaktan izlemek ve değerlendirmek (*off-site review*), banka yönetimiyle görüşmeler yapmak, sermaye yeterliliğine ilişkin bağımsız denetim raporlarını dikkate almak ve periyodik raporlamalar istemek gibi bileşenlerden oluşması öngörülmüştür.

- Resmi otoritenin, asgari yasal sermaye yeterliliği rasyosunun tutturulmasının yanı sıra gerekli olduğunu düşündüğü durumlarda bankalarda asgari oranın da üzerinde sermaye tutulmasını talep edebileceği hususu, üçüncü ilkede belirtilmiştir.
- Dördüncü ilke ise, banka sermayesinin belirlenen asgari yükümlülüğün altına düşmemesi için bankanın kendi risk karakteristiğine uygun tedbirlerin resmi otorite tarafından önceden alınmasının sağlanmasına ilişkindir. Bunun gerçekleşmesi için resmi otorite, bankayı yoğun denetime veya yakından izlemeye alabilir, kar payı dağıtımında kısıtlamalara gidebilir veya bankadan sermayenin artırılması yönünde bir eylem planı talep edebileceği gibi acilen sermaye artırımını da isteyebilir.

Yukarıdaki ilkelerin bir sonucu olarak ikinci yapısal blok ile aslında uluslar arası faaliyet gösteren finansal kuruluşların bir kaç yıldır kullandığı “ekonomik sermaye” kavramı resmen yeni uzlaşuya yerleştirilmiş bulunmaktadır. Ekonomik sermaye bankanın faaliyetlerinden kaynaklanabilecek potansiyel (beklenmeyen) kayıplara karşı tampon görevi görmesi için ayrılan sermayeyi ifade etmektedir. Yasal sermayenin seviyesi düzenleyici otorite tarafından tanımlanmakta ve finansal sistemin sağlığı ve mevduat sahiplerinin korunması amaçlanmaktadır. Halbuki ekonomik sermaye risklerin toplulaştırılması eğiliminin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve farklı tipteki riskleri tek bir ölçütle (*metri*) ifade etmeye çalışan bir yaklaşımdır. Ekonomik sermaye yönetiminin bankaya katma değer yaratan iş alanlarının belirlenmesine yardımcı olmak suretiyle, hissedarın/yatırımcının bilgi ihtiyacını karşılamaya, Basel II'ye ve ihtiyati düzenlemelere uyumun gerçekleşmesine yardımcı olması beklenmektedir. Bir banka asgari yasal sermaye koşulunu sağlasa bile, yeterli ekonomik sermayeye sahip olmayabilir. Dolayısıyla, banka sahip olduğu toplam risklerle sermayesi arasındaki bağı iyi kurmalı ve bu bağı iyi kurulduğu resmi otorite tarafından da kabul edilmelidir. Ekonomik sermayenin belirlenmesinde bankalar çoğunlukla istatistiksel olan kendi metotlarını kullandıklarından resmi otorite açısından onay verme yükümlülüğü doğmaktadır.

II.3 Üçüncü Yapısal Blok (Pillar-III)

Üçüncü Yapısal Bloкта (Pillar-III) ana hedef piyasa disiplininin sağlanmasıdır. Bankaların sahip oldukları sermaye ile sermaye yeterliliği ve risk değerlendirme yöntemleri dahil olmak üzere önem arz eden konularda kamuya açıklama yapma (*disclosure*) gerekliliğini ortaya koyan üçüncü blokla, bankalar arasında karşılaştırma yapılabilmesi ve bu yolla şeffaflığın sağlanması hedeflenmektedir. Üçüncü yapısal blokta belirlenen açıklama standartlarının ulusal muhasebe standartları ile uyumlu olması ve bu standartlar ile çelişki içermemesi sağlanmaya çalışılmıştır.

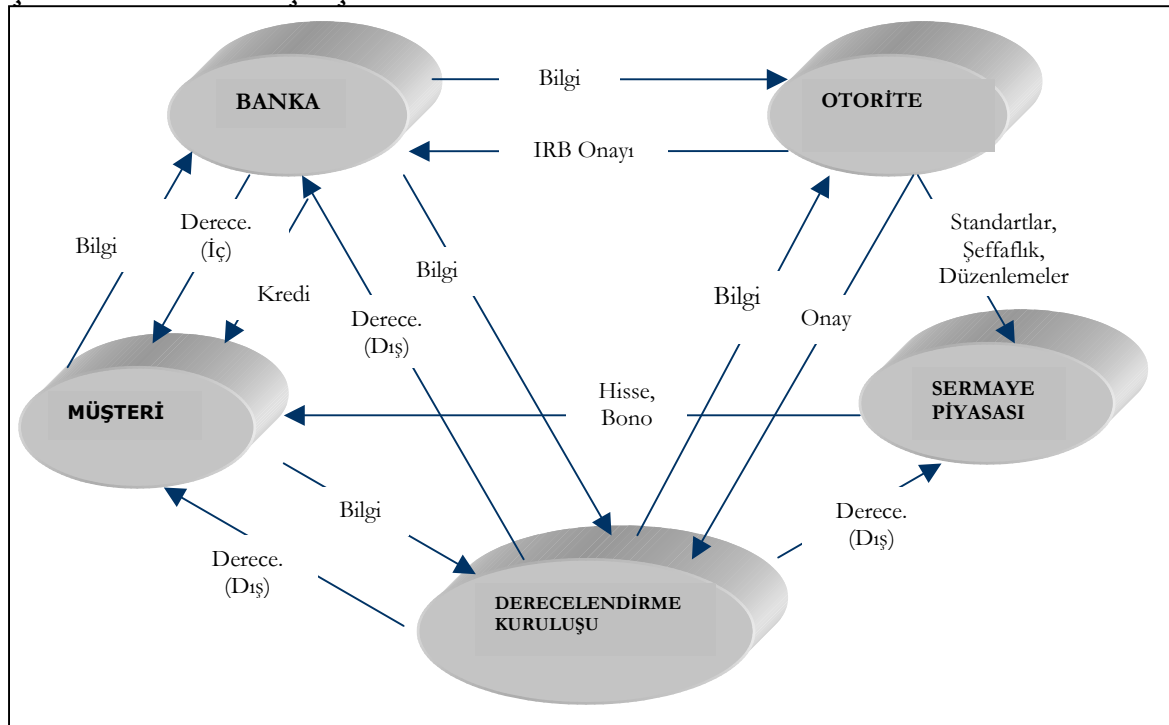
Dolayısıyla, bu yapısal blokta 1988 uzlaşısında olmayan bir bileşen, yani bankaların finansal durumları hakkında kamuya nasıl bilgi açıklamak zorunda oldukları hususu ayrıntılı olarak yer almaktadır. Söz konusu blokta, yine önemlilik derecesi (*materiality*) dikkate alınarak bir banka grubunun nasıl konsolide edildiğinin açıklanması gerekmektedir. Sermaye yapısı (Tier 1, Tier 2, Tier 3), portföy yapısı ve riskler dikkate alınarak, sermaye yeterliliği (grup bazında ve iştirak konumundaki her banka için), kredi riski, hisse senedi şeklinde yapılan yatırımların riski, kredi riskini azaltma teknikleri, piyasa riski, menkul

kıymetleştirme (*securitization*) riski ve faiz riski gibi bileşenlerin açıklanması talep edilmektedir.

II.4 Basel-II'nin Finansal Birimler Üzerine Etkileri

Basel-II'nin, içerdiği yenilikler nedeniyle, bilgi kaynakları birbirine bağlı olan finans sektörünün oyuncularını üzerinde bir takım etkiler yaratması beklenmektedir. Başta bankalar olmak üzere, düzenleyici otoriteler, derecelendirme kuruluşları, sermaye piyasaları, hissedarlar/yatırımcılar, mevduat sahipleri ve finans sektörünün kredi ve diğer müşterilerinin Basel-II'nin yaratacağı değişimlerden etkilenmeleri beklenmektedir.

Şekil 2: Basel II'nin Çalışma Ortamı

Kaynak: KPMG (2003a)

Denetim Otoritesi temel olarak iki farklı veri kaynağına sahiptir. Otorite, yerinde denetim veya uzaktan izleme aracılığıyla toplanan verilere dayanarak bankanın standart yaklaşımlarını kontrol etmektedir. Bunun yanı sıra denetim otoritesi, bankanın içsel derecelendirme yöntemlerini kullanmak istemesi halinde, ilgili bankanın kapasitesini değerlendirerek, içsel derecelendirme ve gelişmiş model yaklaşımlarına uygun (*eligible*) olup olmadığına karar vermektedir. Öte yandan, düzenleyici otorite bankalara ve müşterilere dış derecelendirme notu veren kuruluşlara kuruluş ve faaliyet izni vermektedir. Yukarıdaki şekilde kapsanmayan önemli bir birim ise bağımsız denetim kuruluşlarıdır. Söz konusu kuruluşların yaptığı denetimler, resmi otorite açısından ayrı bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Finansal birimlerin Basel-II'den nasıl etkilendikleri Tablo 2'de özetlenmeye çalışılmıştır. Tablo'da yer alan hususlar Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde aynı çerçevede gelişmeyebilir. Ancak, yapılan tespitlerin önemli bir kısmının uzun dönemde Türkiye'deki finansal kuruluşlar üzerinde de ortaya çıkması beklenebilir.

Tablo 2 : Basel II'nin Finansal Birimler Üzerine Etkileri

Finansal Birim	Mevcut Durum (Basel-I)	Basel II Etkileri	Çaba Harcanması Gereken Hususlar
Bankalar	-Düzenlemelerde "herkese tek beden elbise" yaklaşımı	-Yasal sermayeyi ekonomik risklerle ilişkilendirecek risk yönetim tekniklerinin uygulanması -Kredi ve operasyonel risk yaklaşımlarının belirlenmesi -Yeni tipteki verinin toplanması, saklanması ve analiz edilmesine ihtiyaç duyulması	-Yeni düzenlemelerin yorumlanması ve iş alanları üzerine etkilerinin anlaşılması -Risk kültürünün gelişmesine çalışılması -Otoriteler, derecelendirme kuruluşları ve müşterilerin yeni beklentilerine karşılık verilmesi -Yeni müşteri/ürün hedeflemesi yapılmasına veya vazgeçilmesine karar verilmesi -"Fazla sermaye" ile ne yapılacağına belirlenmesi
Müşteriler	-Yatırımları gerçekleştirmeye yetecek düzeyde içsel nakit akımına sahip olunmaması -Dış kaynağa gereksinim duyulması	-Kredi almak için dış/iç derecelendirmeye ihtiyaç duyulması -Karlılık konusunda artan şeffaflık sağlanması -Yeni bilginin toplanmasına ve açıklanmasına ihtiyaç duyulması -Muhtemelen daha az hizmet, standart ürünler, yüksek faizle karşı karşıya kalınması	-Borç verenlere yeni ve zamanında bilgi vermek için ilave maliyetlere maruz kalınması -Borçlanma koşullarının iyileştirilmesi -Alacaklılarla/yatırımcılarla olan bağların daha fazla ve nitelikli bilgi açıklanmasıyla geliştirilmesi -Performansı izlemek için önemli performans göstergelerinin kullanılması -Daha iyi teminatlandırma taleplerinin karşılanması -Derecelendirme sürecinin yönetilmesi
Düzenleyici Otorite (ler)	-Farklı finansal kuruluşlar için farklı otoritelerin bulunduğu bir ortamda faaliyet gösterilmekte -Banka sorunlarının erken görülebilmesi için daha iyi bilgiye gereksinim duyulmakta (kriz/banka iflaslarına yanıt verebilmek için)	-Yeni açıklama standartlarıyla daha fazla ve zamanında bilgiye erişim imkanı -Motive edici hususlarda ve yanlış uygulama yapanları cezalandırmada güç kazanılması ve bu yolla finansal istikrara ve şeffaflığa daha fazla katkıda bulunulması	-Finansal kuruluşlardaki benzer pozisyonlardaki kişilere göre daha az ücret alacak iyi eğitilmiş ve nitelikli personele ihtiyaç duyulması -Riskler arasındaki bağları yansıtan düzenlemelerin yapılması -Bankaların, stres testi ve senaryo analizi yaparak değerlendirmede bulunmaları konusunda cesaretlendirilmesi
Derecelendirme Kuruluşları	-S&P, Moody's ve Fitch gibi uluslar arası derecelendirme şirketlerin (Avrupa) hakim olduğu oligopolistik bir piyasa ortamına diğerleri girmekte güçlük çekmektedir	-Para ve sermaye piyasası oyuncularının derecelendirme taleplerini karşılamak için büyüme olanağı -Daha küçük ve çok sayıda yeni oyuncularla rekabet imkanı -Derecelendirme bileşenlerinin daha şeffaf olması taleplerine yanıt verilmesi	-Ün kazanmaya çalışılması (ulusal kuruluşlar) -Düzenleyici otoritenin onayının alınması -Derecelendirme kalitesinin yüksek tutulması -Aracılık işlevinden faydalanılması
Sermaye Piyasası	-Kredi türevleri dahil olmak üzere, menkul kıymetleştirme yönünde bir eğilim mevcuttur	-Menkul kıymetleştirme ve türev piyasalarında büyüme -Borçlanma piyasasının büyümesi	-Düşük kaliteli şirketlerin sermaye piyasası yerine bankalara yönelmesiyle, müşteri tabanının azalması -Yatırımcı güveninin artırılması, düzenleyici ortamın geliştirilmesiyle dalgalanmanın azaltılması
Basel II'nin Alanı Dışındaki Finansal Birimler (banka-dışı, banka benzeri, kredi kartı şirketleri, tüketici finansman şirketleri)	-Basel rejimi ile kıyaslanabilir bir düzenleme çerçevesi tarafından kapsamılmamaktadır	-Aynı piyasalarda faaliyet gösterilmesine rağmen Basel'e uyan kuruluşlardan farklı düzenleme ortamında çalışılması -Basel kuruluşlarının açıkladığı finansal açıklamaların aynısını yapma zorunluluğu olmaması -Basel-II'ye uyumun ne kadar stratejik olduğuna karar verilmesi -Rakiplere göre benzer ürünlerin daha ucuza sunulabilmesi	-Yeni düzenlemelerin yorumlanması, iş alanları ve risk yönetimi üzerine etkilerinin anlaşılması -Basel-II'nin en iyi standart olarak ortaya çıkmasıyla kalitenin ispatlanması

Kaynak: KPMG(2003a)'da verilen tablonun özeti'dir.

Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi Basel-II'nin en fazla etkiyi öncelikle banka ve kredi müşterileri üzerinde yaratması beklenmektedir. Düzenleyici otoritenin finansal birimler arasındaki bu etkileşim içerisinde, standartları belirlemek, gözetlemek, kontrol etmek ve yeni yaklaşımlara onay vermek gibi önceki ortama göre daha aktif davranmasını gerektirecek bir rolü olduğu söylenebilir. Banka dışı mali kuruluşların da Basel-II'nin ortamından etkilenmeleri beklenmektedir. Zira düşük dereceli müşterilerin bir kısmı bu kuruluşlara yönelebilirler.

III. Basel-II'nin Muhtemel Yansımaları

III.1 Genel Ekonomik Etkiler

1997 Güney Asya krizi üzerine yayımlanmış çalışmalarda, uluslar arası büyük bankalarca bu ülkelere akıtılan aşırı fonların yarattığı kredi patlamasını takiben ödeme kapasitesi üzerinde artan borçlar ile bankacılık sektörünün sahip olduğu kırılganlıklar ve yetersiz yönetim uygulamalarının birlikte yol açtığı “kötü bankacılık” (*bad banking*) uygulamaları Asya krizinin önemli nedenleri arasında gösterilmektedir (Metzger, 2004). Yeni Sermaye Uzlaşısında, bu krizden alınmış derslerin etkisiyle özellikle uluslararası piyasalarda çalışan büyük bankaların riske duyarlılıkları artırılarak, kötü bankacılık uygulamaları önlenmeye çalışılmaktadır.

Yeni Sermaye Uzlaşısının arkasındaki temel zorlayıcı güç, uluslar arası büyük bankalar ile G10+ ülkelerinin resmi otoriteleri olsa da, uygulamaya konulmasıyla birlikte gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin mali piyasaları üzerinde ciddi etkilerin ortaya çıkması beklenmektedir. Yeni Sermaye Uzlaşısının muhtemel bazı etkileri aşağıda sunulmuştur:

a) *Ekonominin devresel hareketleri üzerine etkisi*

Daha önceki bölümde vurgulandığı üzere, Yeni Sermaye Uzlaşısında sermaye gereğinin belirlenmesi sürecinde kredi riskinin hesaplanmasında, borçluların risk ağırlıkları sahip oldukları kredi notuna bağlı olarak belirlenmektedir. Gerek standart yaklaşımlar altında bağımsız derecelendirme kuruluşlarınca verilen derecelendirme notlarının gerekse bankanın içsel veri tabanlarından tahmin edilen parametrelerin ekonominin devresel hareketleri (*business cycle*) ile aynı yönde hareket etmesi (*pro-cyclical*) beklenmektedir. Hesaplanan sermaye gereğinin devresel hareketlerle yöndeş olmasının, devresel hareketlerin hem süresini uzatacağı hem de şiddetini artıracacağı düşünülmektedir.

Kredi riskinin standart yöntemle hesaplanmasında kullanılacak olan ve derecelendirme kuruluşları tarafından verilen ülke/hazine notu (*sovereign rating*), bu kuruluşların ülkelere ilişkin bilgileri erken alamamaları sonucu piyasaları yönlendiren değil, takip eden niteliktedir¹³. Nitekim, Asya Krizinde derecelendirme kuruluşları kriz tahmininde başarısız olmuş, oldukça iyi nota sahip ülkelerde kriz yaşanmaya başladıktan sonra ülke notları indirilmiş ve bunun sonucu krizi derinleştirdikleri gerekçesiyle ciddi eleştirilere maruz kalmışlardır. Kredi notlarındaki bu gecikmeli davranışın hakim olduğu

¹³ Griffith-Jones ve Spratt (2001)

bir yapıda, varlıkların risk düzeyleri ekonominin devresel hareketlerine göre değişmekte ve buna bağlı olarak hesaplanan sermaye ise türdeş bir devresel hareket niteliği taşımaktadır; bankaların ekonominin genişleme dönemlerinde daha az sermaye tutup daha çok (aşırı) kredi açarken, daralma dönemlerinde tersini yapmaları ciddi küçülmeye neden olabilecektir. Bu durum ekonomideki daralma-büyüme (*boom-bust*) hareketini güçlendirmektedir¹⁴. Bunun sonucu devresel hareketler hem daha uzun sürmekte, hem de dip ve tepe noktaları arasındaki fark açılmaktadır.

Benzer şekilde, borçlulara ait parametrelerin banka tarafından belirlendiği içsel derecelendirme yaklaşımlarında, devresel hareketlerle yöndeşlik daha belirgin hale gelmektedir. Banka tarafından hesaplanan temerrüt olasılığının devresel hareketlerle türdeş olması sonucu, ekonominin iyi olduğu dönemlerde temerrüt olasılığı azalmakta, kötü olduğu dönemlerde ise artmaktadır. Buna bağlı olarak, bankaların sermaye gereği de devresel hareket etmektedir¹⁵.

b) Finansal kriz olasılığını artırması

Yeni Sermaye Uzlaşısı bankaları piyasaya duyarlı benzer risk yönetim sistemleri geliştirmeye teşvik etmektedir. Bu sistemlerde risk dışsal bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ancak özellikle kriz zamanlarında bankaların benzer hareket etmeleri krizi içselleştirmekte ve şiddetini artırmaktadır. Örnek vermek gerekirse mali varlıkların fiyatında bir düşüş başladığında bankaların bu varlığı satmaya başlaması fiyatını daha da düşürmektedir. Bu durumda bankaların verdikleri kararlar sektörün istikrarı için olumsuz bir dışsallık yaratmaktadır. Bu bağlamda, özellikle kısa vadede piyasaya duyarlı risk yönetimi metotlarının uygulanması, sürü psikolojisi ve bulaşma etkisi piyasadaki oynaklığın ve/veya varlıklar arası korelasyonun artmasına neden olmakta ve bunun sonucu bankaların potansiyel kayıpları artabilmektedir. Bu durumun sistemik riski ve buna bağlı oluşacak kriz olasılığını artırması mümkündür¹⁶.

c) Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ'ler) üzerine etkisi

Yeni Sermaye Uzlaşısında kredi riskinin hesaplanmasında getirilen yeniliklerin KOBİ'lere gidecek fonun miktarını ve fiyatını olumsuz etkileyebileceği yönünde kaygılar bulunmaktadır. Basel-II'de satış cirosu 50 milyon Euro'nun altında olan şirketler KOBİ olarak tanımlanmaktadır. Kredi riskinin hesaplanmasında, KOBİ'ler toplam satış cirolarına ve kullandıkları kredi büyüklüklerine göre sınıflandırılmaktadır. Bir bankadan kullandığı nakdi ve gayrinakdi kredi toplamı 1 milyon Euro'nun üzerinde olan KOBİ'ler kurumsal krediler kategorisinde yer almaktadır. Kullandığı kredi miktarı 1 milyon Euro'nun altında olmasına rağmen satış cirosu 50 milyon Euro'nun üzerinde olan şirketler ise yine kurumsal krediler altında sınıflandırılmaktadır. Satış cirosunun 50 milyon ve kullanılan kredinin 1 milyon Euro'nun altında olması halinde ise ilgili kredi perakende sınıfına girmektedir.

Standart yaklaşımda perakende kredilere %75 risk ağırlığı verilmektedir. Kurumsal krediler sınıflamasına giren KOBİ'lerin kullandıkları krediler için ise dış derecelendirme

¹⁴ Ayrıntı için bkz. Griffith-Jones ve diğerleri (2001).

¹⁵ Daniélsson ve diğerleri (2001).

¹⁶ Daniélsson ve diğerleri (2001).

şirketlerince verilecek not, banka tarafından dikkate alınacak ve risk ağırlığı buna göre belirlenecektir. İçsel derecelendirme yaklaşımında ise, bankalarca tahmin edilen parametreler risk ağırlığının hesaplanmasında belirleyici olmaktadır. Derecelendirilmemiş KOBİ'ler ise yüzde 100 risk ağırlığına tabi tutulmaktadır.

Dolayısıyla, KOBİ'lere açılan kredilerin Yeni Sermaye Uzlaşısından ne şekilde etkileneceği, banka tarafından kullanılacak yaklaşıma, KOBİ'lerin satış büyüklüğüne, kullanılacak kredinin tutarına ve teminatların kalitesine göre değişmektedir. Bu çerçevede, kurumsal yönetim ilkelerine önem vermeleri, bilanço yapılarını daha şeffaf ve muhasebe standartlarına uyumlu hale getirmeleri ve güçlü mali göstergeler oluşturmaya çalışarak iyi bir derecelendirme notuna sahip olmaları KOBİ'lerin (diğer firmalar gibi) önümüzdeki dönemde krediye erişim imkanlarının temel belirleyicileri olarak görülmektedir. Ayrıca, kredi riskini azaltmakta kullanılmak üzere KOBİ'lerin kredi karşılığı gösterdikleri teminatların kalitesi de açılacak kredinin fiyatı üzerinde doğrudan etkili olacaktır.

Raporlama standartlarındaki sorunlar, denetim yetersizliği nedeniyle kayıt dışı çalışılması, kurumsal yönetimdeki eksiklikler ve mali yapılarına ilişkin sorunların KOBİ'lerin mevcut kredi kanallarına erişimlerini güçleştirdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda yeni dönemin, KOBİ'lerin önemli bir kısmı için ciddi yükler getirebileceği, ancak, koşulları sağlayan ve yüksek derecelendirme notuna, düşük temerrüt olasılığına ve Basel-II'de öngörülen teminatlara sahip olanlar açısından bir fırsat olarak da değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

d) Derecelendirme kuruluşlarına verilen önemin yaratacağı olumsuzluklar

Standart yaklaşım kullanılarak kredi riskinin hesaplanmasında gerekli olan risk ağırlıklarının tayininde borçlunun notunun dikkate alındığı daha önceki bölümlerde belirtilmişti. Bu yaklaşımın uygulanabilmesi için mevcut durumda toplam borçluların ne kadarının derecelendirme notuna sahip olduğu önem taşımaktadır. Örneğin, Avrupa'daki durumun tersine şirketlerin yaygın olarak bir kredi notuna sahip olmadığı bir yapıda doğrudan içsel derecelendirme yaklaşımlarının uygulanması daha anlamlı bulunmaktadır¹⁷. Ancak, söz konusu yaklaşımların uygulanmasının özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından daha zor olduğu ileri sürülmektedir.

Ayrıca, standart yaklaşımda B-'nin altında derecelendirilmiş bir firmanın risk ağırlığı %150 iken, derecelendirilmemiş bir firmaya %100 ağırlık verilmesinin, riskli olduklarını düşünen firmaların not almaktan kaçınmalarına neden olabileceği düşünülmektedir. Derecelendirme kuruluşlarının firmalara muhtemel notlarını kamuya açıklanmayacak şekilde bildirmesine yönelik uygulamaların da riskli firmaları not almamaya teşvik edebileceği düşünülmektedir. Derecelendirilmemiş firmalara %100 ağırlık verilmesinin özellikle KOBİ'lerin finansman maliyetlerini artırmamaya dönük olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, kredi notunun büyük firmalar için zorunlu tutulabileceği düşünülmektedir¹⁸.

Bu notların farklı derecelendirme kuruluşları arasında tutarlı olması güvenilirlik açısından önem taşımaktadır. Derecelendirme şirketlerinin artan potansiyel talebi

¹⁷ Bu varsayım düzenli tarihsel veri seti ve uygun derecelendirme sistemleri mevcut ise geçerlidir.

¹⁸ Danielsson ve diğerleri (2001).

kendilerine çekmek üzere “iyi” not vermek için gerçekteki derecelendirme notlarını abartmaları gibi çeşitli politikalarla güvenilirliği sarsmaları ve artan talebi karşılayabilecek sayıda derecelendirme firmasının olup olmaması, talep edilmeksizin not verilmesi, birden fazla not verilmesi, standart yaklaşım uygulamasında ortaya çıkabilecek sorunlardır¹⁹.

Yapılan çalışmalarda, derecelendirme kuruluşlarınca ülke notlarındaki değişimlerin piyasa hareketlerini gecikmeli takip ettiği, tüm kredi kuruluşlarının notlarını değiştirmede yavaş davrandıkları görülmektedir²⁰. Ayrıca, özellikle Asya krizi sonrasında tüm derecelendirme kuruluşları not sistemlerini yeniden değerlendirmişlerdir. Yeni derecelendirmede kısa vadeli borçlar, bankacılık sektöründeki sistemik riskler, likidite riskine duyarlılık ve bulaşma etkisine daha büyük önem verilmeye başlanmıştır.

Derecelendirme kuruluşlarına ilişkin bu sıkıntılar içsel derecelendirme yaklaşımında bulunmamaktadır. Ancak, bu yöntemin daha önceki bölümlerde anlatıldığı gibi, hem bankalar hem de denetleyici otorite için yüksek maliyetler taşınması ve yöntemin gelişmişlik düzeyinin yüksekliği, uygun veri ve nitelikli personel ihtiyacı gibi nedenlerden dolayı gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilmesinin orta vadede bile zor gözüktüğü görüşleri de mevcuttur²¹.

e) OECD “klüp kuralının” kaldırılması

Yeni Sermaye Uzlaşısında OECD üyesi olma avantajının kaldırılması OECD üyesi düşük notlu ülkeler aleyhine olurken, OECD üyesi olmayan yüksek notlu ülkeler Yeni Uzlaşıdan olumlu etkilenmektedir. Buna bağlı olarak, yasal sermayenin bağlayıcı kısıt olduğu varsayımı altında, ülke notları hükümetlerin uluslar arası piyasalardan borçlanma imkanlarının belirleyicisi olabilecektir.

f) Müşteri piyasasının bölünmesinin belirginleşmesi

İçsel derecelendirme yaklaşımında düşük temerrüt olasılığına sahip müşterilerin (ülke, banka, şirket) fonlanması yasal sermaye gereğini ciddi ölçüde azaltmakta, aksi durumdaki müşterilerin fonlanmasında ise yasal sermaye gereği artmaktadır. Bu nedenle içsel derecelendirme yaklaşımlarını kullanan bankaların daha “kaliteli” müşterilere kredi açmak istemeleri mümkün olabilecektir. Bunun sonucunda notu düşük olan müşteriler standart metot kullanan yerli/yabancı bankalar tarafından fonlanacak ve müşteri piyasası belirgin bir şekilde bölünebilecektir. Düşük notlu müşteriler, ya yüksek fonlama maliyetlerine ve muhtemelen daha düşük hizmet kalitesine katlanacaklar ya da notlarını artırma yönünde politikalara (şeffaflık, mali yapının güçlendirilmesi, iyi yönetim, raporlamanın standartlara uygun hale getirilmesi gibi) ağırlık vereceklerdir.

g) Bankalara ve resmi otoritelere getireceği maliyetler

Gerek bankalar gerekse denetçi otoritelerin Yeni Sermaye Uzlaşısına geçişte ciddi maliyetlerle karşılaşmaları beklenmektedir. Bu maliyetlerin Yeni Sermaye Uzlaşısının

¹⁹ FELEBAN (2004).

²⁰ Claessens ve Embrechts (2002)

²¹ Griffith-Jones ve Spratt (2001).

gerektirdiği bilgi teknolojilerine ilişkin donanım alımları, ilgili personelin istihdamı ve eğitilmesi gibi alanlarında yoğunlaşacağı düşünülmektedir. Örneğin, Avustralya’da ileri düzey yaklaşımların uygulanabilmesi için banka başına ortalama olarak 50 ila 100 milyon Avustralya Doları arasında bir miktarın Basel-II’ye geçiş sürecinde harcanması beklenmektedir²².

III.2 Basel-II’nin Gelişmekte Olan Ülkelere Muhtemel Etkileri

Basel-II’nin bir ülkenin finans sektörünü iki açıdan etkilemesi gündemdedir. Yabancı sermaye akımı alan bir ülke Basel-II’yi hemen uygulamaya koymasa bile, ulusal piyasalara yabancı sermaye sunan uluslar arası finans oyuncularının, mevcut yaklaşımlarını Basel-II’yle uyumlu hale getirmeleri beklenmektedir. Uluslar arası finans oyuncuları, borçluların (hazine, ulusal banka ve şirketlerin) derecelendirme notlarını OECD üyeliğine bakmaksızın dikkate alacağından, mevcut düzenleyici ortama göre daha fazla etki oluşacağı ileri sürülmektedir. Birinci etkinin bu kanalla ortaya çıkması beklenmektedir. İkinci etkinin, ulusal bankaların da Basel-II’ye geçmesiyle yine borçluların derecelendirme notuna ihtiyaç duymaları veya ulusal bankaların içsel derecelendirme yaklaşımlarını kullanmaları halinde ortaya çıkması beklenmektedir. Bu hususlar ise borçlunun borçlanma kapasitesini ve bankanın ayırması gereken yasal sermaye tutarını etkileyecektir. Meydana gelebilecek toplam etkinin; yerli ve yabancı kreditorler tarafından kullanılan yaklaşımlar, ulusal tercihler, makro ekonomik koşullar, büyüme potansiyeli ve ülkenin coğrafi konumu nedeniyle üstlendiği jeo-politik riskler gibi birden fazla faktör tarafından eşanlı olarak belirleneceği düşünülmektedir.

Daha önce de vurgulandığı üzere, Basel-II gelişmiş ülkelerin deneyimleri üzerine oluşturulmuş bir düzenleme standardıdır. Öncelikle *G10+* ülkelerindeki uluslar arası faaliyet gösteren bankaların Basel-II’yi uygulamaya koymaları hedeflenmektedir. Gelişmiş ülkelerin uluslar arası bankalarının Basel-II’ye geçmesiyle beraber, küresel finans sektöründe bir takım değişimlerin gerçekleşmesi ve bu değişimlerin, gelişmekte olan piyasaları etkilemesi beklenmektedir. Bu bölümde, Basel-II’nin gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkabilecek olası etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır.

III.2.1 Etkilerin Sayısal Boyutunun Tahmini

Basel-II’ye ilişkin yayımlanan ilk istişare metni ile beraber Yeni Uzlaşımın gelişmekte olan piyasalar üzerinde olası etkileri konusunda çalışmalar başlamıştır. Öncü çalışmalardan bir tanesi, Griffith-Jones ve Spratt (2001) tarafından yapılmıştır.

Söz konusu çalışma, içsel derecelendirme yaklaşımını uygulayan uluslar arası bankaların Basel-II’ye geçmesi halinde, gelişmekte olan piyasalara açılan banka kredisinin önemli ölçüde azalacağını ve/veya uluslar arası borçlanma maliyetinin ciddi şekilde

²² Avustralya’da en büyük altı bankanın ortalama özkaynak büyüklüğünün 9 milyar Avustralya Doları olduğu düşünülürse, söz konusu maliyet özkaynağın 10-20 baz puanı kadar olmaktadır. Sektörde, ileri düzey yöntemlere geçiş için bilanço büyüklüğünün 5/10.000 kadar harcama gerektiğine yönelik tahmini oranlar da verilmektedir (Egan 2004 ve Köylüoğlu 2005).

artacağını ileri sürmektedir. Ayrıca, daha önce bahsedildiği gibi, içsel derecelendirmeye dayalı risk yönetiminin “iktisadi devirle yöndeş” (*pro-cyclical*) olacağı -yani daralma dönemlerinde ekonomiyi daraltacağı, genişleme dönemlerinde ise ekonomiyi ısındıracağı- ve bu yolla gelişmekte olan ülkelerde iktisadi devirleri büyütürken finansal krizlerin sıklığını ve şiddetini artırabileceği belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülke bankaları bir süre standart yaklaşımları kullanacaklarından daha fazla sermayeye ihtiyaç duyacaklar, buna karşın uluslar arası faaliyet gösteren bankalar daha az sermaye gerektiren karmaşık yaklaşımları benimseyeceklerdir. Bu nedenle, ulusal bankaların rekabet açısından zorlanacakları, bunun sonucunda ise ulusal bankacılık sektöründe uluslar arası bankaların baskın olacağı bir konsolidasyonun gündeme geleceği söz konusu çalışmada ifade edilmektedir.

Standart yaklaşımlar açısından bakıldığında, artık OECD klüp kuralının geçerli olmaması, düşük derecelendirme notuna sahip OECD üyesi ülkelerin Basel-II'den olumsuz etkilenmesi sonucunu yaratacaktır. Buna karşın, hâlihazırda OECD üyesi olmayan ancak iyi derecelendirme notuna sahip ülkelerin daha fazla ve/veya daha ucuz borçlanma olanağı bulabilecekleri düşünülmektedir. Bu nedenle, Yeni Uzlaşımın yaygınlaşmasıyla beraber, ülkelerin, bankaların ve şirketlerin derecelendirme notlarını yükseltmek için gerekli tedbirleri almaları önem kazanmaktadır. Buna ilaveten, IRB yöntemlerinin yaygınlaşması, BBB ve üzeri derecelendirme notuna²³ sahip olanların daha fazla borçlanma imkânını bulmasını sağlarken, BBB'nin altında dereceye sahip olanların kredi arzında bir düşüşle karşılaşmaları söz konusu olabilecektir. BBB ve altındaki notların daha çok gelişmekte olan ülkelere ait olması sebebiyle uluslar arası bankaların söz konusu ülkelere olan fon arzını daraltacakları ileri sürülmektedir.

Yeni Uzlaşımın gelişmekte olan ülkelere verilen **uluslararası borçlar üzerine** olan etkileri üç ana başlık altında incelenmektedir (Metzger, 2004);

- a) **Fiyat etkisi:** Düşük derecelendirme notuna sahip borçlular için bankaların daha fazla sermaye ayırması gerektiğinden, söz konusu borçluların mevcut duruma göre daha yüksek faiz oranıyla karşılaşmaları muhtemeldir. Aksi durum ise, yani yüksek dereceli borçluların daha düşük faizle borç bulması ancak kredi piyasasının tam rekabetle çalışıyor olmasıyla mümkün olabilir. Başka bir ifadeyle, faiz iniş ve çıkışı simetrik olmayabilir. Ortalama olarak bakıldığında gelişmekte olan ülkelerin kullanabilecekleri fonların faizlerinin yükselmesi beklenmektedir.
- b) **Yapısal etki:** Uluslar arası bankaların alacaklarını yüksek dereceye sahip ülkelere yoğunlaştırması beklenmektedir. Böylece, bu ülkelerdeki yüksek derecelendirme notuna sahip müşterilere sunulan kredi arzının ve “kredi çarpanının” artması beklenmektedir.
- c) **Miktar etkisi:** Kredi arz eğrisinin elastik olduğu varsayılırsa, Basel-II'nin düşük dereceli müşterilere sunulan kredi arzını düşürmesi beklenmektedir.

²³ Bilgi için; Uluslar arası literatürde BBB- ve üzeri dereceler yatırım derecesi (*investment grade*), BB+ ve altında olan dereceler ise spekülâtif derece (*speculative grade*) olarak tanımlanmaktadır. Mevcut düzenleme çerçevesi açısından bakıldığında BBB- hazine, banka ve şirketler açısından eşik derece olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, Basel-II'nin gelişmekte olan ülkelerin **kredi piyasaları üzerine** olan etkileri Metzger (2004)'te iki başlık altında incelenmektedir;

- i) Yapısal etki: Arz yönünden yaklaşıldığında, uluslar arası borçlanmalarda olduğu gibi, Basel-II'nin ulusal kredi piyasası üzerinde bankaların portföylerinden kaynaklanacak bir etki yaratması beklenebilir. İştirakleri vasıtasıyla gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren uluslar arası bankaların, içsel derecelendirme yaklaşımına (IRB'ye) kolayca geçiş sağlayacaklarından yüksek dereceleri olan müşterilere yoğunlaşmaları, ulusal bankaların ise standart yaklaşımlarla daha düşük dereceli ve daha yüksek riskli müşterilerden oluşan piyasanın diğer kısmına hizmet etmek durumunda kalacaklarından, daha düşük karla çalışmaları beklenmektedir. Talep tarafında ise BBB ve üzeri dereceli müşterilerin, IRB yaklaşımını kullanan bankalara yöneleceği ve daha düşük faizle borçlanma imkânı bulacağı varsayılmaktadır. Yapısal etkinin kaynakların etkin dağılımına yardımcı olacağı düşünülmektedir.
- ii) “Yerine geçme” (displacement) etkisi: Yüksek karla ve daha rekabetçi yapısıyla IRB'den fayda sağlayan uluslar arası faaliyet gösteren bankaların, iştirakleri aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerin kredi piyasalarındaki hâkimiyetini artıracığı ve ulusal bankaların yerini alacağı ileri sürülmektedir²⁴.

Literatürde, gelişmekte olan ülkelere fon akışının azalacağı hususu sayısal olarak gösterilmektedir. “Sermayenin maliyeti (*cost of capital*)” kavramı kullanılarak gelişmekte olan ülkelere ilişkin muhtemel etkiler hesaplanmaya çalışılmıştır²⁵ (Reisen, 2001). Bu tür yaklaşımlarda üç önemli varsayım mevcuttur;

- Sermayenin getirisi (*required return on capital*) sabittir (banka getirileri sabit tutacak şekilde fiyatlandırma yapmaktadır),
- Çeşitlendirme (*diversification*) etkisi yok varsayılmıştır,
- Yasal sermaye yeterliliği bağlayıcı kısıttır (*binding constraint*), diğer bir ifadeyle, ekonomik sermaye yasal sermayeye eşittir²⁶.

Bu yöntemle göre, mevcut düzenleme altında (Basel-I) notu BB olan bir ülkeye (hazineye) uluslar arası bir bankanın 100\$ kredi vermesi durumunda 8\$'lık bir sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Standart yaklaşım altında bu “maliyet” değişmemektedir. Ancak, IRB kullanılması durumunda, Reisen (2001) tarafından yapılan hesaplamalara göre, 100\$ kredi için alacaklı banka 30\$ sermayeye ihtiyaç duymaktadır ve borçlu ülkenin spreadinin 1.115 baz puan (bp) artması beklenmektedir²⁷.

²⁴ Dünya bankası verilerine göre Çek Cumhuriyeti'nin bankacılık sektörünün yüzde 90'ı yabancıların elindedir. Literatürde, Basel-II'yle beraber gelişmekte olan ülkelere bunun bir “norm” olabileceği ileri sürülmektedir (Griffith-Jones ve Spratt, 2001).

²⁵ Aslında Reisen (2001) tarafından kullanılan yaklaşımın yöntemi Basel-II'nin gelişmekte olan ülkelere etkisini görmek amacıyla Deutsche Bank (2001) tarafından geliştirilmiştir.

²⁶ Uluslar arası ticari bankaların risk-yansız oldukları ve gelişmekte olan ülkelere verilen borçların piyasasının tam rekabet piyasası olduğu zımnen varsayılmıştır.

²⁷ BB derecelendirme notuna sahip olan Brezilya ve Hindistan'a verilecek sermayenin “maliyeti” ve bu ülkelerin spreadleri ciddi şekilde artarken, BBB notuna sahip Çin, Kore ve Mısır'a verilen sermayenin “maliyeti” ve söz konusu ülkelerin spreadleri düşmektedir.

Tablo 3: Hazinele Verilen Borçlarda “Sermayenin Maliyeti”

Yaklaşım	Risk Ağırlığı	100\$ Başına Sermaye İhtiyacı	Spread Değişimi	Örnek Ülkeler
AA ve OECD Üyesi				
Basel-I	0	0	-	Belçika, Kanada, İtalya
Standart	0	0	-	
IRB	7	0,6	+3	
BBB ve OECD Üyesi Olmayan				
Basel-I	100	8	-	Çin, Kore, Mısır
Standart	50	4	-50	
IRB	40	3,2	-60	
BB ve OECD Üyesi Olmayan				
Basel-I	100	8	-	Brezilya, Kolombiya, Hindistan
Standart	100	8	-	
IRB	379	30,3	+1.115	
B ve OECD Üyesi Olmayan				
Basel-I	100	8	-	Arjantin, Jamaika, Pakistan
Standart	100	8	-	
IRB	630	50,4	+3.709	

Not: Derecelendirme notları: S&P, Mayıs 2001.

Kaynak: Reisen (2001) ve Griffith-Jones ve Spratt (2001).

Dolayısıyla Griffith-Jones ve Spratt (2001) ve Reisen (2001), Basel-II’de IRB yaklaşımlarının kullanılmasıyla beraber düşük dereceli ülkelerin spreadlerinde dramatik artışların olacağını ileri sürmüşlerdir. Bunun yanı sıra, Basel-II’de standart yaklaşımlarla içsel derecelendirme yaklaşımlarının birlikte (*coexistence*) kullanılabilmesinin karmaşık düzeyde iş alanı olan bankaların risk alma iştahını azaltacağı (düşük kaliteli müşterileri portföylerinden çıkaracaklarını), buna karşın, daha az karmaşık faaliyetleri olan bankaların standart yaklaşımları kullanarak daha yüksek risk profiline sahip müşterilere yönelecekleri savunulmaktadır²⁸ (Rime, 2000). Henüz Basel-II uzlaşısı sonuçlanmadan Reisen (2001) ve Griffith-Jones ve Spratt (2001) tarafından ortaya atılan dramatik sayısal bulguların yanı sıra daha sonra uzlaşıda yer alan değişiklikleri dikkate alarak yapılan tahminler de mevcuttur. Örneğin Weder ve Wedow (2002), çalışmasında yine Deutsche Bank tarafından geliştirilen yöntemle dayanarak bazı tahminlerde bulunmuştur²⁹. Tablo 4’te B- ile BBB- arasındaki notlar için farklı yaklaşımlara göre bulunan sonuçlar özetlenmektedir.

²⁸ Burada ima edilen husus uluslar arası bankaların gelişmekte olan ülkelere fon sunmakta isteksiz olacakları ve oluşan açığın daha “küçük” bankalar tarafından kapatılacağıdır. Bankacılık sektöründe genelde küçük oyuncuların lider bankaları davranışsal olarak takip ettikleri düşünüldüğünde söz konusu açığın daha az karmaşık bu “küçük” bankalar tarafından kapatılmama ihtimali de bulunmaktadır.

²⁹ Uzlaşının ilk versiyonuna göre ve standart yaklaşımın uygulanmasıyla yapılan ölçümleme neticesinde, mevcut düzenlemedeki OECD kuralı dolayısıyla sıfır risk ağırlığına tabi olan Çek Cum., Macaristan, Meksika, Polonya, Güney Kore ve Türkiye’ye verilen krediler için ihtiyaç duyulan sermayenin artacağı hesaplanmıştır. Daha sonra uzlaşıda gerçekleşen değişiklikler dikkate alınarak yapılan hesaplamalarda da, IRB’nin uygulanması halinde, Türkiye, Ekvator ve Endonezya ile beraber en yüksek sermaye artışını gerektiren ülkeler arasında gösterilmektedir (Weder ve Wedow, 2002). Ancak, çalışmanın yapıldığı tarihte yaşanan finansal kriz nedeniyle Türkiye’nin derecelendirme notunun B- olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Tablo 4: Basel-II'nin Hazine Borçları Üzerine Tahmini Etkisi
(Sermayenin getirisi sabit ve yasal sermaye yeterliliği bağlayıcı ise)

Derece	Yaklaşım	Varsayılan Libor Spread'i	Risk Ağırlığı (%)*	100\$ Başına İhtiyaç Duyulan Sermaye (\$)	Risk-Ayarlanmış Getiri (%)**	Tahmini Spread değişimi (baz puan)***
BBB-	Basel-I	1	100	8	12,50	-
	Standart	1	50	4	25,00	-50
	IRB	1	63,3	5,04	19,83	-36,97
BB+	Basel-I	4	100	8	50,00	-
	Standart	4	100	8	50,00	0
	IRB	4	70,11	5,61	71,32	-119,56
BB	Basel-I	4	100	8	50,00	-
	Standart	4	100	8	50,00	0
	IRB	4	97,02	7,76	51,54	-11,92
BB-	Basel-I	4	100	8	50,00	-
	Standart	4	100	8	50,00	0
	IRB	4	110,81	8,86	45,12	43,24
B+	Basel-I	7	100	8	87,50	-
	Standart	7	100	8	87,50	0
	IRB	7	147,34	11,79	59,39	331,38
B	Basel-I	7	100	8	87,50	-
	Standart	7	100	8	87,50	0
	IRB	7	238,54	19,08	36,68	969,78
B-	Basel-I	7	100	8	87,50	-
	Standart	7	100	8	87,50	0
	IRB	7	266,43	21,31	32,84	1.165,00

(*) IRB yaklaşımında risk ağırlıklarının belirlenmesinde Moody's 1 yıllık temerrüt olasılıkları kullanılmıştır.

(**) Libor fonlama (libor flat funding) varsayılmıştır. Risk-ayarlanmış sermayenin getirisi=100/(100\$ sermaye için ihtiyaç duyulan yasal sermaye) \times (libor üzerindeki spread).

(***) Basel-I altında elde edilen risk-ayarlanmış getiriyi ulaşmak için spread'te meydana gelmesi gereken değişim miktarını göstermektedir (baz puan cinsinden). Başa-baş (breakeven) spread değişimi, mevcut (Basel-I) risk-ayarlanmış getiri ile standart yaklaşıma göre getiri farkıyla (veya mevcut yaklaşım getirisi ile IRB yaklaşımı getiri farkıyla) standart yaklaşıma göre (veya IRB'ye göre) 100\$ için ihtiyaç duyulan sermayenin çarpılması suretiyle bulunmaktadır.

Kaynak: Weder ve Wedow (2002).

Tablo 4'e göre, IRB yaklaşımını kullanan uluslar arası bir bankanın sermaye yeterliliği hesaplamalarında notu B- olan bir ülkenin (hatırlanacağı üzere 2002 yılında Türkiye'nin notu B- idi) risk ağırlığı oldukça yükselmektedir (yüzde 266,43). Buna paralel olarak, bankanın ilgili ülkedeki her 100\$'lık alacağı için tutması gereken yasal sermaye 21,31\$, risk-ayarlanmış sermaye yüzde 32,84 ($= [100/21,31] \times 7$) olmakta ve spread'in 1.165 ($= [87,50-32,84] \times 21,31$) baz puan artması gerekmektedir.

Standard&Poor's tarafından yapılan en son açıklamaya göre Türkiye'nin notunun³⁰ BB- olduğu düşünülürse, bu çalışmadaki hesaplamalara göre alacaklı bir bankanın IRB yaklaşımıyla Türkiye gibi eşit dereceli ülkelere atfetmesi gereken risk ağırlığı yüzde 110,81'e yükselirken, her 100\$ için ayırması gereken yasal sermaye tutarı 8,86\$ olmaktadır. Buna paralel olarak, spread'in 43,24 baz puan artacağı hesaplanmıştır.

³⁰ Kaynak: S&P, 2 Mayıs 2005 itibarıyla uzun dönem yabancı para cinsinden borçlanma notu.

OECD üyesi olmayan gelişmekte olan bir ülkenin Basel-I'e göre "maliyeti"nin 8\$ olduğu düşünülürse, Weder ve Wedow (2002) ölçümleme sonuçları, notu BB- olan bir ülke için IRB yaklaşımıyla hesaplanan 8,86\$'lık tutarın (yasal sermaye yeterliliğinin bağlayıcı olduğu varsayımı altında bile) marjinal olduğuna işaret etmektedir. Ancak, aynı nota sahip ülke OECD üyesi ise, Basel-I altında sıfır risk ağırlığına tabi olduğundan, Yeni Uzlaşıya göre oluşacak 8,86\$'lık maliyetin önemli olabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan, sermayenin getirisinin sabit, uluslar arası ticari bankaların tek borçlanma kaynağı ve yasal sermayenin bağlayıcı olduğu varsayımlarının sırasıyla geçersiz sayılması halinde, yapılan ölçümleme tahminlerinin sonuçları gelişmekte olan ülkeler açısından çok daha iyimser bir tabloya işaret etmektedir. Örneğin, Powell (2004a) sermayenin getirisinin ortalama yüzde 18 olduğunu ileri sürmektedir. Sermayenin getirisinin sabit olmadığı ve Powell (2004a)'de önerildiği gibi uluslar arası bankaların sabit getiri yerine yüzde 18 gibi bir tür "engelli oran" (*hurdle rate*) uygulaması halinde ve IRB yaklaşımı altında spreadler üzerindeki etki azalmaktadır. Uluslar arası ticari bankaların tek borçlanma kaynağı olmadığı (rekabet olduğu varsayımı) ve her bankanın IRB kullanmayacağı varsayılırsa, yine spreadler üzerindeki etkinin aşağı inmesi beklenmektedir. **Ancak, spreadler üzerindeki etkinin sınırlı kalacağını destekleyen en önemli gerekçe, uluslar arası bankaların ekonomik sermayelerini dikkate alarak borç verdikleri ve bu nedenle yasal sermaye yeterliliği hesaplamalarının uluslar arası borçlanmalar açısından bağlayıcı kısıt (*binding constraint*) olmadığı varsayımdır.**

Dolayısıyla, yasal sermaye yeterliliğinin bağlayıcı olduğu varsayımları altında yapılan ölçümlerinin tahmini bulgularının, yukarı doğru sapmalı veya üst sınır (*upper bound*) olduğu düşünülmektedir. Weder ve Wedow (2002)'de belirtildiği gibi, eğer uluslar arası bankaların hâlihazırdaki kredilerini fiyatlama ve kullandırma kararlarını IRB yaklaşımlarıyla uyumlu olan ekonomik sermayeyi dikkate alarak verdikleri varsayılırsa, yani yasal sermaye bağlayıcı değilse, Basel-II'nin fiyatlara ve kredi akımlarına ek bir etki yaratmaması muhtemeldir. Diğer bir ifadeyle, Basel-II ve IRB yaklaşımıyla beraber spekülâtif derecedeki hazine alacakları için (BB+ ve altı) spreadlerde dramatik bir artış beklemek, söz konusu borçların günümüzde uluslar arası bankalar tarafından eksik fiyatlandırıldığı anlamına gelmektedir. Oysa yasal sermayede hiçbir değişiklik olmasa bile gelişmekte olan ülkelere giden sermaye akımları dalgalanmaktadır. Bu bağlamda, Weder ve Wedow (2002) makalesinde, Singapur'la Türkiye'nin yabancı bankalar için gerektirdiği yasal sermaye tutarlarının eşit olmasına rağmen, Türkiye'nin daha az yabancı borç alabilmesini, iki ülke arasındaki risklerin farklı olmasına bağlandığı ifade edilmektedir. Literatürde bu tür bulgular, yasal sermayenin bağlayıcı olmadığına dair bir kanıt olarak ileri sürülmektedir.

Buna ilaveten, yasal sermayenin bağlayıcı olup olmadığı hususu yapılan bazı ampirik çalışmalarla test edilmiş ve yasal sermayenin birçok ülke için bağlayıcı olmadığı sonucuna varılmıştır (Powell (2004a) ve Liebig ve diğerleri (2004)). Örneğin, Alman bankalarının gelişmekte olan ülkelere açmış olduğu kredi akımları göz önüne alınarak yapılan çalışmalarda, yüzde 99,5 güven aralığında Alman bankalarının "ortalama ekonomik" sermayelerinin "ortalama yasal" sermayelerinin üzerinde olduğu sonucuna varılmıştır (Liebig ve diğerleri (2004)). Öte yandan, Tablo 5'te Powell (2004a) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları özetlenmiştir.

Tablo 5: Basel-II'nin Sermaye ve Spread Üzerine Etkileri³¹
(1 yıllık S&P temerrüt olasılıkları kullanılmıştır)

Ülke	Derece	PD (%)	Ortalama Spread (%)	İçsel Sermaye (%)	Yasal sermaye (%)		Spread Değişimi (%)	
					Basel-II Standart	Basel-II IRB	Basel-II Standart	Basel-II IRB
Şili	A-	0,05	1,00	8,0	4,0	1,6	-0,2	-0,2
Meksika	BBB	0,22	2,43	16,6	4,0	3,8	0,0	0,0
Kolombiya	BB	0,94	5,09	32,7	8,0	7,6	0,0	0,0
Panama	BB	0,94	3,73	23,1	8,0	7,6	0,0	0,0
Peru	BB-	1,33	4,27	25,4	8,0	8,7	0,0	0,0
Brezilya	B+	2,91	8,33	47,6	8,0	11,5	0,0	0,0
Venezüella	B-	10,32	7,19	10,0	8,0	20,3	0,0	2,1
Ekvator	CCC+	21,32	11,84	8,0	12,0	29,0	0,9	4,8

Kaynak Powell (2004a).

Tablo 5'ten de anlaşılacağı gibi, Şili yüksek derece notu (A-) sebebiyle Basel-II'den olumlu etkilenmekte ve spread 20 baz puan düşmekte iken, Türkiye ile eş dereceye sahip olan Peru'nun spread'i değişmemektedir. Venezüella ve Ekvator'un spread'lerinin sırasıyla 210 ve 480 baz puan artması gerekmektedir.

Tablo'da yapılan hesaplamalarda sonuçlar "sermayenin maliyetine", ekonomik sermayenin hesaplanması için kullanılan LGD'ye ve PD'ye duyarlıdır. Söz konusu faktörler içerisinde sonuçları en çok PD etkilemektedir. Dolayısıyla, S&P'nin temerrüt olasılıkları yerine başka tahminler kullanıldığında sonuçlar değişmektedir. Hu (2001) tarafından önerilen "geçiş matrisinin" (*transition matrix*) tahminleri kullanıldığında, spread'ler üzerindeki etki bir hayli farklılaşmaktadır. Bu çerçevede, yukarıdaki tabloda yer alan ülkelerden Peru, Venezüella ve Ekvator'un spread'leri sırasıyla 150, 880 ve 2.090 baz puan yükselmektedir.

III.3 Kredi Notlarıyla Borçlanma Maliyeti Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi

Özellikle "yükselen piyasa ekonomilerinde" (*emerging market economies*) uzun vadeli devlet tahvillerinin spread'leri³², bu kağıtlara yatırım yapmayı düşünen yatırımcılar açısından ülkenin taşıdığı riski temsil etmekte ve yatırım kararında önemli bir referans niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, spread üç farklı riskin bileşkesinden oluşan bir risk

³¹ Tablodaki "içsel sermaye" kavramı (ekonomik sermaye) söz konusu çalışmada türetilmiş olup, mevcut piyasa spread'leri üzerinden ilgili ülkeye borç verebilmek için gerekli olan minimum kaldıraç oranıdır. Söz konusu kavramın türetilmesi için bkz. Powell (2004a). Bu hesaplama göre, örneğin Ekvator için Basel-I ve Basel-II bağlayıcı gözükmektedir. Zira Ekvator için hesaplanan içsel sermaye, Basel-II'de standart ve IRB'nin gerektirdiği yasal sermayeden küçüktür.

³² Spread, seçilen ülke tahvillerinin faiziyle risksiz olarak kabul edilen ülke tahvillerinin faizi arasındaki farktır. Risksiz olarak kabul edilen kağıtlar gelişmiş ülkelerin (yaygın olarak ABD Hazinesi tahvilleri) tahvilleridir.

primi olarak değerlendirilmektedir³³. Bu riskler kredi riski (borçlunun borcunu ödeyememesi), piyasa riski (ikinci el piyasasında fiyatların tahvil sahibinin aleyhine gelişmesi) ve likidite riskidir (tahvilin istenildiği anda nakde çevrilememesi). Dolayısıyla, ülkenin makro ekonomik göstergelerindeki değişiklikler, uluslararası yatırımcıların gözünde ülkenin kredibilite düzeyi, potansiyel yatırımcıların risk alma durumu ve uluslararası konjonktürdeki değişimler ülke kağıtlarının spread'lerine yansımaktadır.

Uluslararası derecelendirme kuruluşlarınca devlet tahvillerine verilen kredi notu da benzer bir işlev görmektedir. Ülkenin ekonomik ve siyasi koşulları, derecelendirme (*rating*) şirketlerince verilen bu kredi notunun belirleyicileri olmakta ve bu not aracılığıyla uluslararası yatırımcılar borçlu ülkenin gelecekteki ödeme taahhütlerini yerine getirememesi durumu (*default risk*) konusunda bilgilendirilmektedir. Yapılan uygulamalı çalışmalar ülkelerin kredi notunun ekonomik yapılarıyla uyumlu olduğunu göstermektedir³⁴. Yüksek kredi notuna sahip ülkeler aynı zamanda düşük enflasyona, kişi başı yüksek milli gelire, başarılı büyüme performansına, düşük dış borç servis oranına sahip ülkelerdir. Ülkenin siyasi ve ekonomik yapılarında meydana gelen değişikliklere bağlı olarak kredi notu revize edilmektedir. Uluslararası yatırımcıların yatırım kararında kredi kuruluşlarınca verilen kredi notu büyük önem taşımaktadır. Öyle ki ülkenin uluslararası piyasalarda borçlanabilmesi için kredi notunun olması gerekmekte, kurumsal yatırımcılar sadece kredi notu "yatırım derecesinde" (*investment grade*) olan kağıtlara yatırımla sınırlandırılabilmekte, devletin kredi notu çoğu zaman özel sektörün kredi notunda üst limit olarak algılanabilmektedir.

Ülkelerin kredi notu ve bu kredi notunun seyri hem devlet tahvillerinin fiyatlanmasında hem de bu tahvillerin spread'lerindeki değişikliklerde belirleyici olmaktadır. Kredi notunda yükselme beklenen ülkelerin devlet tahvillerinin spread'leri azalabilmektedir. Bu çerçevede, ülkelerin kredi notunda meydana gelebilecek değişikliklerin devlet tahvillerinin spread'leri üzerindeki etkisinin boyutlarının ortaya konarak, ülkelerin kredi notlarındaki değişimin borçlanma maliyetleri üzerine etkisini analiz etmek faydalı olacaktır.

Bu amaçla, seçilmiş ülkelerin kredi notlarındaki değişimin aylık Eurobond spread'leri³⁵ dolayısıyla "borçlanma maliyetleri" üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Analiz aylık bazda (2001:01-2004:12 dönemi) yapılmış olup dört ülkeyi (Türkiye, Brezilya, Meksika, Rusya) kapsamaktadır. Tahminlerde ülkelerin S&P, Moody's ve Fitch derecelendirme kuruluşları tarafından verilen kredi notları kullanılmıştır³⁶.

³³ G. Ferrucci (2003), "Empirical Determinants of Emerging Market Economies' Sovereign Bond Spreads", Bank of England, Working Paper:205

³⁴ A. Sy (2001), "Emerging Market Bond Spreads and Sovereign Credit Ratings: Reconciling Market Views with Economic Fundamentals", IMF Working Paper 2001/165.

³⁵ 10 yıl veya 10 yıla yakın vadeli tahvillerin ABD ve Almanya Hazine tahvilleri faizine göre spread'leri kullanılmıştır. Ocak 2003'den itibaren ülkelerin 2008 vadeli kağıtları dikkate alınmaya başlanmıştır.

³⁶ Kredi notları ülkelerin yabancı para kredi notu (foreign currency sovereign credit rating) olup, derecelendirme kuruluşlarının internet sitelerinden alınmıştır.

III.3.1 Yöntem

Panel data kullanıldığı için veri setinin hem zaman hem de yatay kesit (*cross section*) özelliklerini kullanmak mümkün olmuştur. Bu bağlamda, ilk tahmin edilen denklem ortak sabit terim (α) ve eğim değişkenini (β) içermekte olup, üç derecelendirme kuruluşunca verilen notlardaki değişimin (ayrı ayrı) ülkelerin borçlanma maliyetlerine etkisini araştırmaya yöneliktir. Tek değişkenli tahmin yöntemiyle tahmin edilen denklemin fonksiyonel biçimi aşağıda sunulmaktadır.

$$s_{it} = \alpha + \beta cr_{it} + \varepsilon_{it} \quad i=1, \dots, n \text{ ve } t=1, \dots, T \quad (1)$$

Bu denklemde s_{it} ülkelerin Eurobond tahvillerinin spread'lerini ($i=1, \dots, n$ ülke sayısı; $t=1, \dots, T$ dönem sayısı) temsil eden bağımlı değişkeni; cr_{it} ülkelerin kredi notunu, ε_{it} ise istatistiksel hata terimini göstermektedir. Tahmin sonucunda elde edilen katsayılar ise (α) ve (β) ile gösterilmektedir. Üç farklı derecelendirme kuruluşunun kredi notları kullanıldığı için yukarıdaki denklem bu bağımsız değişkenlerle üç kez tahmin edilmiştir.

III.3.2 Değişken Setinin Tanımı

Çalışmada bağımlı değişken olarak ülkelerin Eurobond spread'leri kullanılmıştır. Bu spread'ler ülkelerin on yıl veya on yıla yakın vadeli tahvillerinin ABD ve Almanya Hazine tahvilleri faizi ile farkları alınmak suretiyle oluşturulmaktadır. Veri seti Aralık 2000'den başlamakta olup, Ocak 2003'den itibaren ülkelerin 2008 vadeli kağıtları dikkate alınmaya başlanmıştır.

Açıklayıcı değişken olarak kullanılan derecelendirme şirketlerinin kredi notları harf bazında bir skala üzerinde dizilmektedir. Örneğin S&P kredi notlarını en iyi not olan AAA'dan başlamak üzere SD'ye kadar, Moody's Aaa'dan C'ye, Fitch ise AAA'dan D2'ye kadar sıralamaktadır. Rating kuruluşlarınca verilen bu notların regresyon analizinde kullanılabilmesi için karşılaştırılabilir bir bazda kantitatif hale getirilmeleri gerekmektedir. Bu amaçla derecelendirme kuruluşlarınca verilen notlar doğrusal olarak azalan şekilde en yüksekten en düşüğe sıralanarak dönüştürülmüştür (Bkz. Ek'teki Tablo 16).

III.3.3 Tahmin Sonuçları

Ülkelerin Eurobond spread'leri ve değişik kuruluşlarca verilen derecelendirme notları kullanılarak yapılan panel data analizi, bu iki değişken arasındaki negatif ilişkiyi ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tabloda, çalışmada yer alan dört ülkenin kredi notlarındaki değişimin Eurobond spread'lerini, dolayısıyla borçlanma maliyetlerini nasıl etkilediği üç blok (üç derecelendirme kuruluşunca verilen kredi notları ayırımında) halinde sunulmuştur.

Tablo 6: Kredi Notlarındaki Değişimin Borçlanma Maliyetlerine Etkisi

$s_{it} = \alpha + \beta r_{it}$, Sırasıyla Moody's, Fitch ve S&P notlarıyla.					
	2001.01-2004.12	2001	2002	2003	2004
α_M	1583	1806	2141	1400	863
β_M	-122	-133	-170	-111	-63
R^2	0,48	0,84	0,43	0,58	0,76
Gözlem sayısı	192	48	48	48	48
	2001.01-2004.12	2001	2002	2003	2004
α_F	1668	1944	1979	1363	1006
β_F	-137	-152	-159	-115	-80
R^2	0,42	0,70	0,30	0,60	0,67
Gözlem sayısı	192	48	48	48	48
	2001.01-2004.12	2001	2002	2003	2004
α_{SP}	1507	1619	1535	1375	936
β_{SP}	-120	-118	-105	-115	-74
R^2	0,37	0,70	0,17	0,48	0,63
Gözlem sayısı	192	48	48	48	48

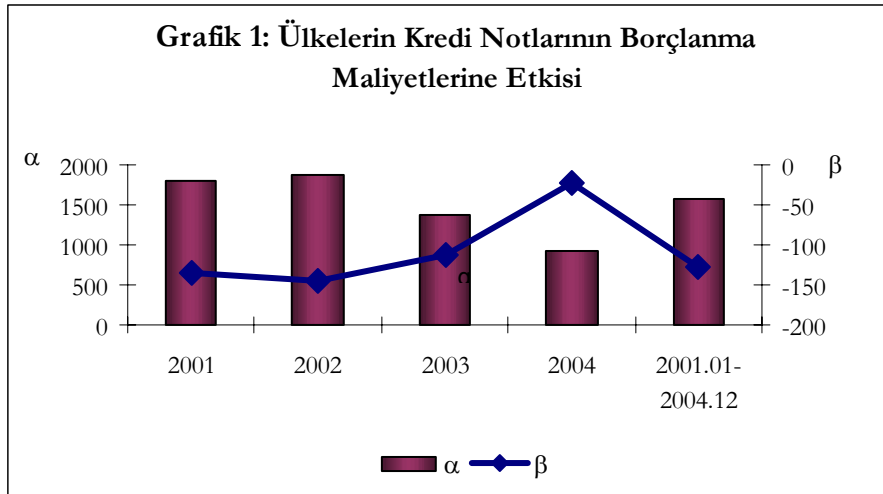
Regresyon sonuçlarına göre;

1. Tahmin edilen denklemlerde β ile gösterilen katsayı, ülkelerin kredi notları ile sembolize edilen temerrüt risklerindeki değişimin aynı ülkelerin Eurobond spread'lerine etkisini göstermektedir. Yani piyasanın yüksek kredi notu olan bir ülkeye düşük kredi notu olan ülkeye göre ne kadarlık farklı bir spread uyguladığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Tahmin sonuçlarına göre, β katsayısı en geniş gözlem dönemi olan Ocak 2001- Aralık 2004'te Moody's notları üzerinden -122, Fitch notları üzerinden -137 ve S&P notları üzerinden ise -120 bulunmuştur. Bu üç tahminin ortalaması alındığında, β katsayısı -126 olarak bulunmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin kredi notundaki 1 puanlık yükselme (düşme) çalışmaya konu olan ülkelerin Eurobond spread'lerini yaklaşık 1,3 puan (126 baz puan) düşürmektedir (artırmaktadır).
2. İzleyen sayfada yer alan grafikte, Tablo 6'da sunulan katsayıların yıllar itibarıyla ortalamaları sunulmaktadır³⁷. Grafığe göre ülkelerin borçlanma maliyetlerinin kredi notuna duyarlılığında azalan bir trend görülmektedir. Çalışmada yer alan ülkelerde 2001 yılı sonrasında makroekonomik göstergeler olumlu seyretmiş ve buna bağlı olarak kredi notları yükselmiştir. Bu dönemde eurobond spread'lerinin kredi notuna duyarlılığının azalması spread'lerin puan azalışına puan artışından daha fazla duyarlı oldukları yönündeki tespiti destekler nitelikte bulunmuştur. Tahmin edilen denklemlerdeki sabit terim, risk iştahı (*risk appetite*) olarak adlandırılmakta olup, piyasanın genel risk algılayışını yansıtmaktadır. Her üç blokta da yıllar itibarıyla genel olarak piyasanın risk iştahının azaldığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda piyasanın risk iştahının kriz öncesi dönemlerde arttığı, kriz dönemlerinde düştüğü yönünde bulgular vardır³⁸.

³⁷ Örnek üzerinden açıklanacak olursa, $\alpha_{2004}=(\alpha_F+\alpha_M+\alpha_{SP})/3$

³⁸ Sy (2001).

3. Doğal olarak, kredi notundaki artış/azalış sonucu Eurobond spread'lerinin azalmasına/artmasına bağlı olarak borçlanma maliyeti de düşmektedir/artmaktadır. Yukarıda sunulan üç kuruluşun tahmin sonuçlarının ortalama β katsayısı (126 baz puan) kullanılırsa, kredi notundaki bir puanlık düşüş 500 milyon \$'lık bir borçlanmanın maliyetini 6,3 milyon \$ artırmaktadır.
4. Üç farklı derecelendirme kuruluşunun ülke derecelendirme notlarıyla tahmin edilen denklemlerinin β katsayılarının benzer çıkması, derecelendirme notlarındaki homojenize edilmiş yapının genelde geçerli olduğu ve ülkelerin derecelendirme notlarının kredi kuruluşları bazında farklılaşmadığı şeklinde yorumlanmıştır.
5. Yıllar itibarıyla incelendiğinde ülkelerin Eurobond spread'lerinin derecelendirme notlarına duyarlılıklarının 2004'e kadar arttığı görülmektedir.

Ülke ortalamalarından hareketle yapılan bu analizden sonra ülke bazındaki farklılaşmaları ortaya koymak üzere yapılan analiz takip eden bölümde sunulmaktadır.

III.3.4 Ülke Bazındaki Farklılaşmalar

Yukarıda sunulan analizde elde edilen panel verinin yatay kesit ayrımında farklılaşmayacağı, dolayısıyla kredi notundaki değişikliklerin seçilmiş tüm ülkelerin borçlanma maliyetlerini aynı oranda etkileyeceği varsayılmıştır. Ülkelerin kredi notundaki değişmelerin tetiklediği makroekonomik göstergelerdeki değişmeler de dikkate alınırsa borçlanma maliyetleri üzerindeki etki ülkeler arasında farklılaşabilmektedir. Bu nedenle, ülkelerin kredi notundaki değişimin borçlanma maliyetlerine etkisinin yatay kesit ayrımında farklılaşarak tahmin edilmesi faydalı olacaktır. Yukarıdaki modelde sunulan bağımsız değişkenin katsayısı olan β , ülke bazında farklılaşmasının tespiti amacıyla yatay kesit verileri üzerinden farklılaştırılarak Ocak 2001-Aralık 2004 döneminde tahmin edilmiştir. Yani;

$$s_{it} = \alpha + \beta_i cr_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

denklemini tahmin edilmiştir. Bu denklemde i ($i=1,\dots,5$) ülke sayısını, β_i ülke özelinde farklılaşan eğim katsayısını, α ortak sabit terimi ifade etmektedir. Tahmin sonuçları aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 7: Kredi Notlarındaki Değişmenin Borçlanma Maliyetlerine Etkisi: Ülke Farklılaşmaları

Gözlem Dönemi: 2001:01 2004:12				
Gözlem sayısı: 192				
Moody's				
	Türkiye	Rusya	Meksika	Brezilya
α (Ortak)	1793			
β	-162	-157	-134	-136
t ist. (β)	-7,6	-10,0	-10,9	-6,7
R^2	0,52			
Fitch				
	Türkiye	Rusya	Meksika	Brezilya
α	1732			
β	-168	-157	-141	-116
t ist. (β)	-6,0	-8,6	-9,2	-5,6
R^2	0,53			
S&P				
	Türkiye	Rusya	Meksika	Brezilya
α	-1958			
β	-233	-190	-162	-141
t ist. (β)	-12,4	-15,8	-17,2	-11,9
R^2	0,59			

Yukarıda sunulan denklem sonuçlarına göre β katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla her ülkenin kredi notundaki bir puanlık değişimin borçlanma maliyetlerine etkisi farklı olmaktadır. Bu tahmin sonuçlarında ülke bazında tahmin edilen üç farklı β değerinin ortalamaları alınarak izleyen sayfada yer alan Tablo 7 oluşturulmuştur. Tablo 7'ye göre *Türkiye, borçlanma maliyetleri kredi notundaki değişmeye en hassas ülke olarak görülmektedir.* Türkiye'nin tahmin döneminin ilk yarısında ekonomi tarihinin en ağır krizlerinden birini yaşıyor olmasının borçlanma maliyetinin kredi notuna hassaslığını artırdığı ve uluslararası yatırımcıların Türkiye'ye borç verirken kredi notundaki değişimlere görece duyarlı oldukları şeklinde yorumlanabilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin kredi notunun diğer seçilmiş ülkelere göre uluslar arası yatırımcılar için referans olma niteliğinin daha belirgin olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'den sonra en yüksek katsayıya Rusya sahiptir. Rusya'nın 2000 yılında özel sektörün borçlarını geri ödemede yaşadığı sorunun spread'lerin kredi notuna duyarlılığını artırdığını ve kredi notundaki değişimlerin uluslararası kreditorlerce daha yakından takip edilmesi sonucunu doğurduğu düşünülmektedir. Seçilen ülkeler içinde Brezilya, borçlanma maliyetleri kredi notundaki değişmeye en az hassas ülke olarak görülmektedir. Bu ülkenin seçilen diğer ülkelere göre daha iyi makroekonomik göstergelere sahip olması ve dış borcunun görece düşük olması nedeniyle daha düşük spread ile borçlanabildiği ve kredi notundaki değişimin daha düşük borçlanma maliyeti etkisine neden olduğu düşünülmektedir.

Tablo 8: Ülke Farklılaşmaları (Tablo 7'nin Özeti)

	Türkiye	Rusya	Meksika	Brezilya
β (ortalama)	-188	-168	-146	-131

Türkiye özelinde elde edilen tahmin sonuçları değerlendirildiğinde, 2001 Ocak-2004 Aralık döneminde Türkiye'nin kredi notundaki bir puanlık bir artış(düşüş) Eurobond spreadini ortalama 188 baz puan düşürmektedir (artırmaktadır). Dolayısıyla, yapılan regresyon sonuçlarına göre *500 milyon \$'lık bir borçlanmanın maliyeti 9,4 milyon \$ artmaktadır.*

III.4 Yapılan Ölçümleme Tahminlerinin Değerlendirilmesi

Basel-II'nin hazine borçlanmaları üzerine etkileri konusunda yapılan ilk araştırmalar, uluslar arası bankaların borç verirken yasal sermayeyi dikkate aldıklarını varsaymakta idi. Dolayısıyla, Basel-II'nin gelişmekte olan ülkelere kredi akımlarını daraltacağı ve spread'leri yükselteceği şeklinde bulgular ortaya atılmıştır. Bu nedenle, Basel-II'nin amaçlananın aksine, sermaye açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki çizgiyi daha da belirginleştirerek, sermaye yakınsamasına değil sermaye ıraksamasına yol açacağı ileri sürülmüştür (Griffith-Jones ve Spratt, 2001 ve Reisen, 2001).

Bununla beraber, yasal sermayenin bağlayıcı olduğu varsayımları kaldırılarak, yani ekonomik sermaye dikkate alınarak, daha sonra yapılan çalışmalar nispeten ılımlı sonuçlara işaret etmektedir. Bu çalışmalarda, Basel-II'nin gelişmekte olan ülkelere mutlaka bir etkisi olacağı ancak bu etkinin "ılımlı" (*moderate*) kalacağı ve muhtemelen ihmal edilemeyecek düzeyde olacağı sonucuna ulaşılmaktadır (Weder ve Wedow, 2002, Liebig ve diğerleri, 2004 ve Powell 2004a).

Diğer taraftan bu çalışmada yapılan ampirik panel veri analizi, kredi notlarındaki değişimin "borçlanma maliyeti" üzerindeki sayısal etkisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, mevcut düzenleme ortamında bile önem arz eden derecelendirme notlarının rolü Yeni Uzlaşıyla daha belirgin hale gelebilecektir.

Elbette, söz konusu ölçümleme sonuçları, borçlanma piyasalarının tam rekabetçi olduğu ve derecelendirme notları, temerrüt olasılıkları gibi bir takım varsayımlara dayanmaktadır. Ancak, gelişmekte olan bir ülkeye fon akımı sadece bu parametrelerden etkilenmemektedir. Derecelendirme notları bir ülkenin genel makroekonomik koşullarını dikkate alsa da sermaye akımları başka faktörler tarafından da etkilenebilmektedir.

Gelişmiş ülkelerin nüfus artış hızlarının düşük olması, nüfusun giderek yaşlanması ve alt-yapı yatırımlarının neredeyse tamamlanmış olması gibi nedenlerle iç talepleri düşüktür. Bu yüzden söz konusu ülkelere sermayenin marjinal getirisi düşüktür. Bu nedenle, sermayenin portföy dağıtım etkisiyle gelişmekte olan ülkelere kaymaya devam edeceği düşünülmektedir. Sermayenin sadece notu yüksek olan ülkeye kayması, uzun dönemde o ülkenin spread'ini düşüreceğinden, uluslar arası bankanın getirisini etkileyebilecektir. Bu nedenle, portföyün dağıtım ve getiriye azamileştirmek için, uluslar arası bankaların farklı maliyeti olmasına rağmen farklı derecedeki ülkeleri portföylerinde değişen oranlarda tutacakları düşünülmektedir.

Ayrıca, ilgili ülkenin borçlanmasında derece notunun yanı sıra büyüme potansiyeli ve beklentiler gibi (örneğin Türkiye'nin güçlü bir AB üyeliği beklentisi gibi) ileriye yönelik parametreler de dikkate alınmaktadır. Uluslar arası borçlanmada ülkenin Dünya Bankası, OECD ve IMF gibi çok taraflı uluslar arası kuruluşlarla olan ilişkileri de belirleyici olabilmektedir. Ayrıca, ülkelerin ileride yapılacak olan mali sektör değerlendirme programlarında (*Financial Sector Assessment Programme*) olumlu değerlendirilmeleri uluslar arası borçlanmalar üzerinde etkili olabilecektir.

Ancak, yine de ülke derecelendirme notunun yeni uzlaşının sunduğu sermaye rejimi esasına göre öneminin artacağı düşünülmektedir. Basel-II'de yatırım derecesi alan ülkelerin (BBB- ve üzeri) avantajlı olduğu açıktır. Yapılan ölçümleme sonuçlarının iyimser olanları (Powell, 2004 gibi) BB- notuna sahip ülkelerin maliyetinin IRB yaklaşımıyla etkilenmeyeceğini veya marjinal derecede etkilenmeyeceğini göstermektedir. Tablo 9'da, Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkelerin çoğunun derecelendirme notunun BB-'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Daha kötümser tahminler (Reisen, 2001 veya Griffith-Jones ve Spratt, 2001) BB- için önemli spread artışı beklemektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin kısa dönemde notunu BB'ye veya BB+'ya, orta ve uzun dönemde ise BBB'ye yükseltmesinin yeni döneme hazırlıklı olmak açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 9: Seçilmiş Ülkelerin Derecelendirmeleri

Ülke	Not
Türkiye	BB-
Meksika	BBB
Brezilya	BB-
Arjantin	SD (<i>selective default</i>)
Peru	BB
Şili	A
Venezüella	B
Rusya	BBB-
Çek Cumhuriyeti	A-
Polonya	BBB+
Macaristan	A-
Mısır	BB+
Hindistan	BB+
Pakistan	B+
Çin	BBB+
Kore	A-
Tayland	BBB+
Tayvan	AA-
Güney Afrika	BBB

Not: Hazinenin uzun dönem yabancı para borçlanma dereceleri

Kaynak: Standard & Poors, Mayıs 2005 itibarıyla S&P'nin web sitesinde yer alan notlar.

Bu bağlamda, faiz oranları ve iç borcun çevrilebilirliği, mali disiplin, makro ekonomik istikrar ve AB üyelik sürecinin Türkiye'nin derecelendirme notunun belirlenmesinde önem kazanacağı düşünülmektedir. Bazı çalışmalarda ileri sürüldüğü gibi, yasal sermaye bağlayıcı ise yeni uzlaşıyla birlikte Türkiye'nin notu marjinal de olsa önemli hale gelebilecektir. Ulusal bankalar ve şirketlerin de dışarıdan borç bulma konusunda benzer durumlarla karşılaşacakları düşünülmektedir. Nitekim ülke dereceleri ile şirket

dereceleri ilişkili olabilir ve ülkedeki kötüye gidiş, kısa dönemde olmasa bile, orta vadede şirketleri de olumsuz etkileyebilir.

Bununla beraber, şirket borçlanmaları kadar olmasa bile, gelişmekte olan ülkelerin hazinelerine giden sermaye akımları Basel-II'yle beraber derecelendirme notlarına daha duyarlı hale gelmektedir. Dolayısıyla, mevcut düzenleme ortamına göre daha fazla dalgalanma beklenmektedir. Bu nedenle, Basel-II'nin mevcut ortama göre düzey etkisi (*level effect*) düşük olsa bile kırılabilirlik etkisinin (dalgalanma) daha fazla olması olasılık dâhilindedir.

IV. Basel-II'nin Küresel Ekonomide Uygulanması

G10+ ülkelerinin öncülüğünden ve çoğunlukla söz konusu ülkelerin resmi otoritelerinin ve uluslar arası bankalarının yönlendirmeleriyle ortaya çıkan Yeni Uzlaşımın, gelişmekte olan ülkelerin bütün çekincelerine rağmen, birçok ülkenin bankacılık sektörü tarafından uygulanması gündemdedir. Bu bölümde, her ikisi de BIS bünyesinde bulunan Basel Komitesi ve Finansal İstikrar Enstitüsü (FIS) tarafından yayımlanan iki önemli dokümana ve Avrupa Birliği, Asya/Pasifik ülkeleri ve ABD'nin deneyimlerine dayanılarak uygulamaya ilişkin hususlar irdelenmeye çalışılacaktır.

IV.1 Basel-II'nin Yürürlüğe Konulmasında Göz Önünde Tutulması Gereken Hususlar³⁹

Basel Komitesi tarafından Temmuz 2004'te yayımlanan "Basel-II'nin Yürürlüğe Konulmasında Göz Önünde Tutulması Gereken Hususlar" isimli rapor ile, Yeni Uzlaşımı uygulamak isteyen ve G10+ üyesi olmayan ülkelere yol gösterici tavsiyelerde bulunmaktadır. Doğal olarak, ülkelere ulusal bankacılık sektörlerinin karakteristiklerine uygun planlama yapmaları önerilmekte ve mutlaka göz önünde tutulması gereken "anahtar hususlar" hatırlatılmaktadır. Aşağıda, söz konusu dokümandan ve bu alanda yapılmış diğer çalışmalardan derlenmiş olan ve önemli görülen unsurlar özetlenmektedir.

- Temel İkelere (BCPs) uyum konusunda gelişmekte olan ülkeler, G10+ ülkelerinin oldukça gerisindedir. Özellikle yeterli denetim ve düzenleme alt yapısının oluşturulması, denetim otoritesinin bağımsızlığının tesis edilmesi, uluslararası muhasebe ve bilgi standartlarına uyum, mali tabloların düzenli olarak kamuoyuna sunulması, hızlı önlem alma imkanı bulunması Basel-II'ye geçilmeden önce sağlanması gereken ön şartlar olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Basel-II'ye geçilmeden önce Temel İkelere uyumun sağlanması, Basel-II'nin başarısında önem taşımaktadır⁴⁰.
- Bankacılıkta ulusal önceliklerin belirlenmesi gerekmektedir. Önemli olan sektörde sağlam altyapı, etkin risk yönetimi, yeterli sermaye, piyasa disiplini ve

³⁹ BIS (BCBS), "Implementation of Basel-II: Practical Considerations" (2004c) ve BIS (FSI), Occasional Paper No: 4.

⁴⁰ Öte yandan, IMF ve Dünya Bankası'nın bir ülkenin finansal sektör değerlendirmesinin yapılmasında o ülkenin Basel-II'yi uygulayıp uygulamadığını temel alması beklenmemektedir (BIS, 2004b ve Powell, 2004b).

finansal istikrarın sağlanmasıdır. Bu nedenle, Basel-II'ye geçiş için iyi bir denetim ve gözetim sistemi gereklidir. Mevcut sistemin yeterliliği için Finansal Sektör Değerlendirme Programları (FSAP) ve Basel Temel İlkeleri (BCPs)'nin girdi olarak kullanılması önerilmektedir.

- Birinci yapısal blok tek başına yeterli değildir. Yeni Uzlaşımın ikinci ve üçüncü yapısal bölümlerine de aynı önem verilmelidir.
 - 1988 uzlaşısında kalınsa bile, risk odaklı denetime (*risk-based supervision*) geçiş önerilmektedir.
 - Bankaların kamuoyuna zamanında ve tutarlı bilgi açıklamaları ve açıklamaların finansal performans, finansal pozisyon, risk yönetim stratejileri ve pratikleri, maruz kalınan riskler, muhasebe standartları, iş alanları ve kurumsal yönetim alanlarını kapsaması önerilmektedir.
- Basel-II'nin uygulama kapsamının ne şekilde olacağı belirlenmelidir. Uzlaşımın ABD'de olduğu gibi yalnızca büyük ve uluslar arası piyasalarda aktif bankalar için mi yoksa AB örneğinde olduğu gibi genel olarak sistemdeki tüm bankaları mı kapsayacağı ülke koşullarına göre belirlenmek durumundadır. Bu noktada denetçi otorite ülkedeki bankaların risk yönetimi kapasitelerini de dikkate almak durumundadır. Ayrıca, Basel-II içindeki blokların ne şekilde uygulanacağı ve ülke otoritelerine bırakılan hususlarda alınacak kararlarda bankacılık sektörünün görüşlerinin alınması önem arz etmektedir.
 - Basel-II'nin uygulanmasına ilişkin yapılan/yapılmakta olan nicel analizlerin ortaya koyduğu sermaye yeterlilik rasyolarındaki değişimler geçiş sürecinde dikkate alınmalıdır. Düşük bir sermaye düzeyi altında Basel-II'nin uygulanması ciddi bir sermaye gereği yaratıyorsa bu sermaye ihtiyacının ne şekilde tesis edileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir.
 - Yeni Uzlaşım sektördeki her banka için uygun olmayabilir. Yeni Uzlaşımın aynı anda sektördeki tüm bankalara uygulanması da gerekmeyebilir. Mevcut uzlaşım veya basit yaklaşımlar uluslar arası olmayan bankalar için bir süre daha uygulanabilir. Ancak, karmaşık düzeyde faaliyetleri olan bankaların zamanla gelişmiş yaklaşımlara geçmesi için denetim otoritesi cesaret vermelidir. Basel-II bankalarını belirlerken dikkate alınacak ölçütler;
 - Bankanın büyüklüğü,
 - Operasyonlarının doğası ve karmaşıklığı,
 - Faaliyetleri ve iş alanları,
 - Uluslar arası alandaki önemi (yabancı ülkelerdeki varlıkların oranı veya elde edilen gelirin büyüklüğü)
 - Uluslar arası piyasalarla etkileşimi,
 - Risk profili ve yönetim kapasitesi,
 - Diğer gözetim unsurları
 şeklinde ifade edilmektedir.

- Bankalar ve resmi otoriteler geçiş stratejisi üzerinde beraber düşünmeli, zamanında ve yumuşak geçiş sağlamalıdır. Resmi otorite ulusal tercihlerini belirlemeli ve kararlarını bankalarla tartışmalıdır.
- Basel-II'nin gerektirdiği mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır.
- Denetim otoritesinin yeterli kaynağa (bilgi birikimi, yeterli ve konu üzerinde yetkin insan gücü, teknik yeterlilik, yönetim bağımsızlığı gibi) sahip olması Basel-II'ye geçmeden önce sağlanması gereken “olmazsa olmazlar” arasındadır. Basel-II'nin ikinci yapısal bölümünün uygulanabilmesi için gereken alt yapının oluşturulması gerekmektedir. Örneğin, bankaların risk odaklı bir yapıda denetleniyor olması, yerinden ve uzaktan denetim unsurları arasında azami işbirliğinin sağlanması, bankaların periyodik raporlama yapması denetçi otoritenin Basel-II'ye geçmeden önce sağlaması gereken şartlar arasındadır (BIS, 2004c).
- Resmi denetim otoritesi kaynaklarını artırmalı ve eğitim olanaklarını Basel-II'ye yönelik geliştirmelidir. Mevcut personel eğitilmeli ve periyodik raporlama ve IT sistemlerinin nitelikleri yükseltilmelidir. Yetişmiş personelin istihdam edilmesi, mevcutların seviyesinin yükseltilmesi ve kurumda tutulması sağlanmalıdır. Bağımsız denetçilerle, iç kontrol elemanlarıyla ve danışmanlarla Yeni Uzlaşımın uygulanması konusunda işbirliği yapılması önerilmektedir.
- Basel-II'ye geçmeden önce uluslararası teknik destek kanallarının oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, ülkelerin Basel-II'ye geçişi konusunda Basel Komitesinin yetkili/yönlendirici olması başarı şansını artıracaktır. Sınır ötesi hususlara ilişkin çalışmaların yapılması, ana ülke (*home*) ve ev sahibi (*host*) ülke resmi denetim organlarıyla anlaşma imzalanması yoluyla (*Memorandum of Understanding -MoU*) bankacılık alanında işbirliği yapılması önerilmektedir.
- Basel-II'ye geçiş sürecinin (hem denetim otoritesi hem de bankalar itibarıyla) ayrıntılı bir yol haritasına dönüştürülmesi ilgili tarafların uygulamanın adım adım ne şekilde sağlanacağına ve bu kapsamda üzerlerine düşen sorumluluklara ilişkin bilgi sahibi olmalarını sağlayacaktır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Basel-II'ye geçiş açısından bir önkoşul olmamasına rağmen, Basel Temel İlkelerine (BCPs) özel önem verilmektedir. Temel İlkelere olan uyum derecesinin yüksekliğiyle Yeni Uzlaşımın daha karmaşık yaklaşımlarına geçiş arasında güçlü bir ilişki olduğu genel kabul görmektedir. Ancak, söz konusu ülkelere uyum Standart (SA) ve Basitleştirilmiş Standart Yaklaşımlara (SSA) geçiş açısından aynı ölçüde aranmamaktadır. Basel-I düzenleme esasına göre sermaye yeterliliği rasyosu yasal oranın bir hayli üzerinde ise (fazla sermaye mevcut ise) SA ve SSA yaklaşımlarına erken geçişin çok fazla sorun yaratmayacağı düşünülmektedir. Diğer önemli faktör, derecelendirme kuruluşlarının piyasadaki varlığının derinliğidir (*penetration*). Çok sayıda derecelendirme kuruluşunun varlığı, derecelendirmenin nesnel ve doğru yapılması ile derecelendirmeye olan güvenin yüksek olması, standart yaklaşımlara geçişi kolaylaştırabilecektir. Ayrıca, Basel-II'nin belli ölçüde derinliği olan sermaye piyasaları

üzerinde olumlu bir dışsallık yaratacağı düşünülmektedir. Risk azaltma tekniklerinin varlığı ve risklerin menkul kıymetleştirilmesi nedeniyle sermaye piyasalarını geliştirmek isteyen ülkelerin Basel-II'yi hedeflemeleri anlamlı olabilecektir. Halihazırda, bankaların ve denetim otoritelerinin takipteki alacakları izlemek için kullandıkları merkezi veri tabanları varsa, bu ülkeler Yeni Uzlaşya daha kolay uyum sağlayabilecektir⁴¹.

IV. 2 Komite Üyesi Olmayan Ülkelerde Basel-II'nin Uygulanmasına İlişkin Göstergeler

Basel Komitesi, 2004 yılının ilk yarısında üye olmayan ülkelere yolladığı bir anket aracılığıyla henüz Basel-II yayınlanmadan Yeni Uzlaşya uygulama hususundaki “geçici” görüşlerine başvurmuştur. 115 ülkenin kapsandığı ankette, 107 ülke anketi yanıtlamış ve bunlar arasından 88 ülke Basel-II'yi yürürlüğe koyma konusunda niyeti olduğunu bildirmiştir. Söz konusu rakama Komite üyesi olan G10+ ülkelerinin de eklenmesiyle yeni uzlaşının 101 ülke tarafından uygulanması beklenmektedir.

Tablo 10: Bölgelere göre Yeni Uzlaşya Uygulamayı Planlayan Ülke Sayısı

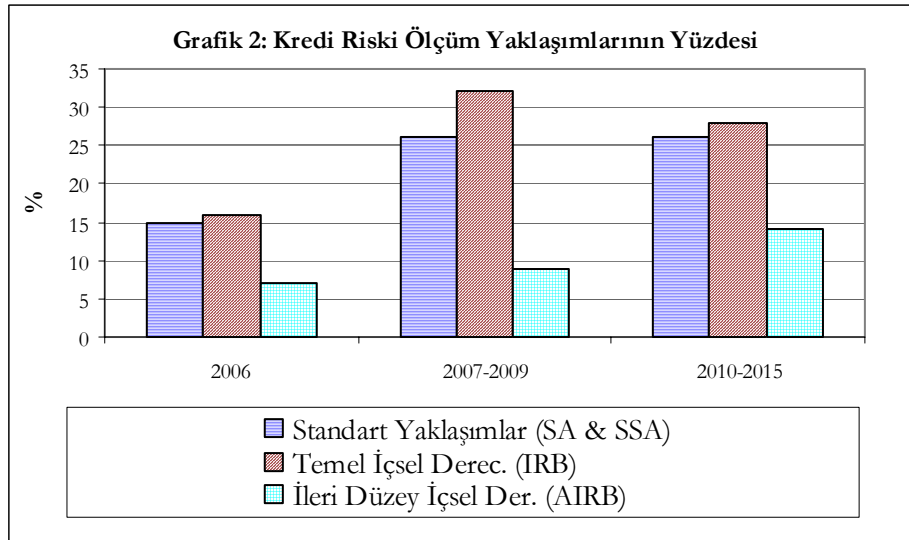
Bölge	Ankete Yanıt Veren Ülke Sayısı	Basel-II'yi Uyarlamaya Niyetli Ülke Sayısı
Asya	18	15
Afrika	22	16
Latin Amerika	15	11
Karayip	7	5
Orta Doğu	8	7
Avrupa (Komite Üyesi Olmayanlar)	37	34
Toplam	107	88

Kaynak: BIS (2004b)

Anket sonuçlarına göre, Yeni Uzlaşya'nın G10+ üyesi olmayan ülkelerde 2007-2009 yılları arasında yürürlüğe gireceği ve uzlaşya'nın söz konusu ülkelerde toplam varlıkların yüzde 75'ni elinde bulunduran 5.000'den fazla banka tarafından uygulanacağı ifade edilmektedir. Özellikle, bu ülkelerde şubeleri bulunan veya ulusal bankaları doğrudan kontrol eden uluslararası bankaların Yeni Uzlaşya geçme konusunda öncü rol oynayacakları tahmin edilmektedir.

Yeni Uzlaşya'yı uygulayacak olan bankaların, Komite üyesi olmayan Avrupa ülkelerinde toplam varlıkların yüzde 100'üne yakın bir orana sahip oldukları anket çalışmasıyla belirlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu oranlar, Latin Amerika için yüzde 95, Asya ve Afrika için yüzde 90'dır.

⁴¹ Ayrıntılar için bkz. Powell (2004a). Söz konusu çalışmada önerilen “Basel-II Karar Ağacı” ekte verilmektedir.

Not: Ağırlıklı ortalama rakamlar.

Kaynak: BIS (2004b)

Kredi riski yaklaşımına konu olan varlıkların yaklaşık yüzde 16'sının 2006 yılı sonu itibarıyla temel içsel derecelendirme yöntemiyle ölçülmesi planlanmaktayken, içsel derecelendirme yöntemlerinin göreceli ağırlığının zaman içerisinde artması ve 2010 yılından sonra standart yaklaşımların payının azalması beklenmektedir (Grafik 2).

Anketi yanıtlayan ülkeler, ikinci yapısal blok bağlamında, içsel yöntemlere geçebilmek için bankaların teknik kapasitelerinin ve bilgilerinin artırılmasını, denetçi otoritenin içsel yöntemleri onaylama sürecini ve ana ülke (*home*) ve ev sahibi ülke (*host*) denetim kuruluşlarıyla olan eşgüdümü en fazla çaba sarf edilmesi gereken alanlar olarak tanımlamaktadır.

Katılımcı ülkeler, piyasa disiplini çerçevesinde, uluslar arası muhasebe standartlarına uyum ve bankaların yeni açıklama standartlarına alışmaları açısından gerekli olduğu düşünülen "kültür değişimi"nin sağlanmasını gayret gerektiren alanlar olarak görmektedir. Denetleyici kurumun açıklanan bilgilerin doğruluğunu sağlaması ve mudilerin ve yatırımcıların banka açıklamalarını yorumlayacak şekilde eğitilmeleri ankette üzerinde durulan diğer hususlardır.

Tablo 11: Basel-II'yi Uygulama Planları Olan Ülke Sayısı

Bölge	Planı Olan Ülke Sayısı	Henüz Planı Olmayan Ülke Sayısı	Cevapsız/Uygun Değil
Afrika	6	13	3
Karayip	2	5	0
Latin Amerika	3	11	1
Orta Doğu	6	1	1
Avrupa (Komite Üyesi Olmayanlar)	17	17	3
Asya	11	7	0
Toplam	45	54	8

Anket, Yeni Uzlaşya geçiş konusunda üye ülkeler hakkında bir fikir vermektedir. Ülkelerin yaklaşık yüzde 45'inin Yeni Uzlaşya'yı uygulamak için bir plan gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır.

Öte yandan, Finansal İstikrar Enstitüsü'nün anketine katılan ülkelerin denetim otoritelerinde çalışan personelin yüzde 24'üne karşılık gelen 9.366 kişinin Basel-II'ye yönelik eğitimleri planlanmaktadır. Eğitimlerin en çok içsel derecelendirme yaklaşımlarına yönelik olması talep edilmektedir⁴².

IV. 3 Avrupa Birliği⁴³

G10+ ülkelerinin (toplam 13 adet) 9'unu AB üyesi ülkeler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Basel-II ile AB uygulamaları arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Yine de Avrupa Birliğine özgü bazı farklılıklar eklenmiştir.

Finansal hizmetlerde ortak pazarı hedeflemek suretiyle rekabeti artırmak ve firmaların sermaye maliyetini düşürmek isteyen Avrupa Birliği Komisyonu, 1999 yılından itibaren yayımladığı istişare dokümanlarıyla Avrupa Birliği ekonomisinin özelliklerini de dikkate alarak risk yönetim çerçevesini Basel-II kistaslarına paralel hale getirmektedir. Bu çerçevede, kredi kuruluşlarının çalışması hakkındaki 2000/12/EC sayılı Direktif ile yatırım firmaları ve kredi kuruluşlarının sermaye yeterliliğine ilişkin 93/6/EEC sayılı Direktifte değişiklik yapılmasını öngören teklif Komisyon tarafından 14.7.2004 tarihinde yapılmıştır. Yeni direktifin 2005'te üye ülkelerin ulusal düzenlemelerini etkilemesi ve 2006 yılından itibaren Basel-II ile eş zamanlı olarak etkin hale gelmesi beklenmektedir. Mevcut düzenlemeler ancak 2007 sonuna kadar kullanılabilir. Daha gelişmiş yaklaşımlar 2008 yılbaşından itibaren uygulamaya konulacaktır. Sermaye yeterliliğine ilişkin yeni direktif ile bankalar ve yatırım şirketleri kapsamaktadır. AB'ye 1 Ocak 2004 tarihinde üye olan 13 ülkenin de yeni direktifi uygulamaları gerekmektedir.

Kredi kuruluşlarının çalışması ve sermaye yeterliliğine ilişkin direktiflerin değiştirilmesi yönünde hazırlanan söz konusu değişiklik önerisi, Basel-II ile tamamen uyumlu olmakla birlikte, "konsolidasyon yapan denetim otoritesinin" (*consolidating supervisor*) rolünü daha etkin hale getirmektedir. AB sınırları içerisinde çapraz faaliyeti olan bir grubun ana kuruluşunun (*group's parent*) denetiminden sorumlu ulusal otoritenin "konsolidasyon yapan denetim otoritesi" olması öngörülmektedir.

AB Komisyonu yeni direktifle birlikte, üye ülkeler arasındaki ilişkilere özel bir önem atfetmektedir. Üye ülkelerin denetim kuruluşlarının, ortak hareket ederek verimli bir düzenleme ortamı yaratmaları beklenmektedir. Uygulama esaslarının resmi otoriteler tarafından kamuoyuna açıklanması gerekmektedir. Sınır ötesi faaliyeti bulunan grupların tüm birimleri için derecelendirme sistemleri ve/veya içsel modellerin kullanımının onayı amacıyla tek başvuru yapmaları yeterlidir. Söz konusu başvurunun, grubun ana kuruluşunun denetiminden sorumlu otorite olan "konsolidasyon yapan denetim otoritesi"

⁴² FSI, Basel-II bağlamında kurumsal kapasiteyi artırmak için toplantı ve seminerler gerçekleştirmektedir. Ayrıca, FSI-Connect isimli projesiyle internet üzerinden eğitim modülleri sunmaktadır.

⁴³ AB Uygulamalarının ayrıntısı KPMG(2003a) ve EU (2004)'ten bulunabilir.

aracılığıyla yapılması gerekmektedir. Başvuruya ilişkin kararın grubun faaliyetinin bulunduğu ülkelerdeki ilgili otoritelerle ortak verilmesi gerekmele birlikte, karar çıkmaması halinde “konsolidasyon yapan gözetim otoritesi” nihai kararı almakla yetkilendirilmiştir.

Ayrıca, AB Komisyonu kararıyla AB’ye üye ülkeler tarafından yeni kurulmuş bulunan ve Türkiye gibi AB’ye üyelik perspektifi bulunan ülkelerin katılımına da açık bulunan Avrupa Bankacılık Otoriteleri Komitesi (*Committee of European Banking Supervisors-CEBS*) yeni direktifin tutarlı bir şekilde uygulanması amacıyla faaliyetlerine başlamıştır. Söz konusu komitenin faaliyetlerinin BDDK tarafından da izlenmesinin orta ve uzun vadede faydalı olacağı düşünülmektedir⁴⁴.

Birlik bazında yapılan bu çalışmalara paralel olarak, üye ülkelerde de bir dizi faaliyet gerçekleştirilmektedir. Örneğin, Almanya, gözetim otoriteleri BaFin ve Bundesbank aracılığıyla Basel-II’ye geçiş konusunda bir dizi çalışma yapmıştır. Bankalara soru seti yollanması, denetçilerle uzmanların eğitimi ve bankalarda “denetim stajı” yapılması gerçekleştirilmiştir. Banka personeli ve denetim otoritesi çalışanlarından oluşan çalışma grupları oluşturulmuştur. Almanya’nın AB üyeleri arasında en fazla aşama kaydeden ülke olduğu düşünülmektedir. Fransa, Lüksemburg, Belçika, İsveç, Hollanda ve İngiltere’de benzer çalışmalar yürütülmektedir. İngiltere’de FSA, içsel derecelendirme yaklaşımının uygulanmasına ilişkin CP-189 belgesini yayımlamıştır. Kredi ve operasyonel riske ilişkin danışma grupları oluşturulmuştur⁴⁵.

IV. 4 Amerika Birleşik Devletleri

ABD’de düzenleme ve denetleme açısından parçalı bir ortam mevcuttur. Federal ve eyalet bazında düzenleyici otoritelerin varlığı, bir bankanın birden fazla düzenleyici kurumun gözetimine tabi olmasını gerektirmektedir. Ulusal bankalardan sorumlu olan OCC, eyalet bankaları ile banka holding şirketleri/finansal holding şirketlerinden sorumlu *Federal Reserve System* (FED), OCC ve FED’in üyesi olmayan tüm eyalet bankalarından incelenmesinden sorumlu olan FDIC Basel-II’yi desteklemektedir. ABD bankacılık sektörünün varlıklarının üçte ikisine sahip olan ve uluslar arası faaliyet gösteren yaklaşık 20 bankanın Basel-II’ye geçişinin zorunlu tutulması beklenmektedir. Uluslar arası faaliyetleri olan veya olmayan daha küçük ölçekli bankaların ise gönüllü olarak Basel-II’ye geçmelerine olanak tanınmaktadır⁴⁶. Bu gelişmelere ilave olarak, ABD’de yapılan QIS-4 sayısal etki çalışmasında bankaların sermayelerinde beklenmedik ölçüde azalma olabileceği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, ABD’de Basel-II’nin uygulanmasına yönelik mevcut planlarda değişiklik gündeme gelebilir⁴⁷.

⁴⁴ Buna ilaveten, Avrupa Merkez Bankası (ECB) web sitesinde Basel-II hakkındaki görüşlerini yayımlamaktadır: Bkz. :“The New Basel Capital Accord, Comments of the European Central Bank” (2001): www.ecb.int

⁴⁵ PWC (2004).

⁴⁶ KPMG (2003a).

⁴⁷ Schmidt-Bies (2005).

IV. 5 Asya/Pasifik

- 1) Avustralya: Avustralya'nın bankacılık sektöründen sorumlu denetim otoritesi APRA, Basel-II'nin uygulamaya konulması hususunda sorumluluğu üstlenen yetkili kurumdur. APRA, Basel-II konusunda birkaç basın açıklamasıyla yeni uzlaşının yürürlüğe girmesi hakkında kamuyu aydınlatmaya çalışmıştır. Özellikle birinci yapısal bloğa (Pillar I) ilişkin daha detaylı bir açıklamanın 2005 yılında yapılması beklenmektedir⁴⁸. Avustralya'da mevduat toplamaya yetkili 200'ün üzerinde kuruluş (bankalar ve kredi birlikleri gibi) mevcuttur. Ancak dört büyük banka varlıkların yüzde 96'sına sahiptir. Sağlam finansal dereceye (AA-) ve karmaşık bankacılık ürünlerine sahip olan söz konusu bankaların içsel derecelendirme yaklaşımlarını kullanacak olmaları sebebiyle, varlıkların büyük kısmının ileri düzey yaklaşımlarla değerlendirilmesi beklenmektedir. APRA, daha küçük bankaların gerekli ve yeterli şartları sağlamaları halinde içsel yöntemleri kullanmalarına izin vereceğini açıklamaktadır. Buna karşın, küçük kuruluşların standart yaklaşımlara bağlı kalması orta büyüklükteki finansal kuruluşların ise karmaşıklık düzeylerine göre zaman içerisinde standart yaklaşımlardan içsel yöntemlere geçmesi düşünülmektedir. APRA, yeni uzlaşının 2007'den itibaren yürürlüğe girmesi için bir taraftan bankalarla görüşmeler yapmakta, diğer taraftan ulusal tercihler üzerinde çalışmalar da bulunmaktadır.
- 2) Hong Kong: Resmi denetim otoritesi HKMA, Yeni Uzlaşmayı desteklemektedir ve uygulamaya koyacağını açıklamıştır. İçsel derecelendirme yaklaşımlarının bazı bileşenlerinin uyarlanması planlanmaktadır⁴⁹.
- 3) Singapur: Mevcut rejim altında yüzde 12 SYR koşulu olan ülkede, ulusal bankalar içsel derecelendirme yöntemine geçmek konusunda isteklidir. Basel-II'ye yönelik çalışmalar resmi otorite MAS'ın öncülüğünde devam etmektedir⁵⁰ (KPMG, 2003a).

IV. 6 Güney Afrika

Güney Afrika Merkez Bankası Basel-II'ye geçiş çalışmalarına 1999'da başlamıştır. Merkez Bankası, 2003 yılına kadar etki analizi yapılması gibi faaliyetlerde bulunmuş, temel

⁴⁸ Ayrıntılar için bkz. APRA'nın basın açıklaması (23.06.2003), APRA'nın Basel-II program yöneticisi Bernie Egan'ın sunumu (14.09.2004) ve Charles Littrell'in konuşması (17.10.2003): www.apra.gov.au adresinden ulaşılabilir.

⁴⁹ KPMG (2003a).

⁵⁰ KPMG (2003a).

içsel derecelendirme yöntemlerinin uygulanmasına ilişkin esaslar daha çok 2004 yılında bankalarla ortak görüşmeler yapmak suretiyle ele alınmıştır. Gerekli yasal değişikliklerin 2005 yılı içerisinde yapılması beklenmektedir. Bankaların Basel-II'ye geçişlerinin 2006 yılında yapılacak olan “pilot” çalışma ve 2007 yılında yapılacak olan “paralel” hesaplamalar çerçevesinde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Bütün yaklaşımlarla solo hesaplamaların 2008 yılından itibaren yapılmasıyla beraber denetim otoritesinin incelemesi aşamasının da uygulanmaya konulması beklenmektedir⁵¹.

V. Türk Bankacılık Sektörünün Basel-II'ye Geçiş Süreci

Yukarıdaki bölümlerden anlaşılacağı üzere, Yeni Uzlaşya geçişte dikkate alınacak temel hususlar ilgili ülkenin bankacılık sektörünün temel karakteristiklerinden bağımsız değildir. Bu çerçevede, sektörün risk yönetimine bakış açısı, riskleri yönetme kapasitesi, kurumsal yönetim ilkelerine yaklaşımı gibi hususların yanı sıra BDDK'nın finans sektörünün istikrarı ve Yeni Uzlaşya olan yaklaşımı, geçiş sürecinin nasıl olması gerektiği konusunda bazı ipuçlarını vermektedir. Türk Bankacılık sektöründen seçilmiş göstergeler ve finansal sektörün oyuncularının bakış açılarının yardımıyla, Basel-II'ye geçiş için bir takım tespitlerde bulunulacak ve çeşitli öneriler oluşturulmaya çalışılacaktır.

V.1 Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalara İlişkin Göstergeler

Türkiye’de faaliyet gösteren 17 banka ve 3 ÖFK’nın uluslararası derecelendirme kuruluşlarından kredi notunun bulunmadığı görülmektedir. Bu bankalardan 10 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 3 tanesi özel, 1 tanesi TMSF ve 3 tanesi de yabancı banka statüsündedir. Bu bankaların toplam aktifler içindeki payı, Aralık 2004 itibarıyla, %19’dur.

Tablo 12: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Kredi Notu Durumu

	S&P	Fitch	Moody’s	Derecesiz	Toplam
Kamu	1	3	2	0	3
Özel	5	15	10	3	18
Yabancı	8	10	9	3	13
Kalkınma	1	2	0	10	13
ÖFK	0	2	0	3	5
TMSF	0	0	0	1	1
Toplam	15	32	21	20	53

Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bankaların derecelendirme (*rating*) notları rakamlandırılmış sistemde 15 ve üzerindedir⁵². Üç derecelendirme kuruluşu arasında notları değişmekle birlikte Türk bankalarının Moody’s tarafından verilen notlarının daha düşük olduğu dikkat çekmektedir.

⁵¹ Krueger (2005).

⁵² Ekte, derecelendirme şirketlerinin notlarının rakamsal dönüşümüne ilişkin tablo verilmektedir. Rakamsal dönüşüme göre BB-, 9’a karşılık gelmektedir.

Tablo 13: Not Durumuna Göre Bankaların Dağılımı

Rakamsal Not	Not Alınan Şirketlere Göre Banka Sayısı			Toplam
	S&P	Fitch	Moody's	
6	0	3	0	3
7	2	4	13	19
8	0	3	0	3
9	5	13	0	18
15	1	1	0	2
17	1	2	1	4
18	5	3	3	11
19	1	2	3	6
20	0	1	1	2
Toplam	15	32	21	

Tablo 14: Ortalama Rakamsal Dereceler

	S&P	Fitch	Moody's
Kamu	7	9	7
Özel	9	8	7
Yabancı	18	17	17
Kalkınma-Yatırım	9	9	-
ÖFK	-	8	-

Yukarıdaki tabloda Türkiye’de faaliyet gösteren ve bir uluslar arası derecelendirme kuruluşundan notu olan bankaların gruplar itibarıyla ortalama derecelerinin rakamsal karşılıkları sunulmaktadır. Tabloya göre, yabancı bankalar grubu dışındaki banka grupları, borç veren bankaların standart yaklaşımları kullanmaları halinde, Yeni Sermaye Uzlaşısına göre %100 risk ağırlığına tabi tutulacaktır.

Yeni Sermaye Uzlaşısında kredi riskinin standart yöntemle göre hesaplanmasında hükümet portföyünde yer alan yabancı para (YP) kamu menkul kıymetleri ülke notuna göre risk ağırlığına tabi olmaktadır⁵³. Bu bağlamda, Türkiye’nin kredi notu BB+ ile B-diliminde yer aldığı için risk ağırlığı %100’dür.

Aşağıdaki tabloda bankaların ellerinde bulunan Eurobondların miktarı ve menkul kıymetler portföyü içindeki payları sunulmaktadır. Tablo 15’den görüldüğü üzere, Eurobondların yaklaşık %79’u özel bankalarda, %19’u kamu bankalarında tutulmaktadır. Özel bankalardaki Eurobondların menkul değerler cüzdanı içindeki payı %22 civarındadır. Dolayısıyla, YP menkul kıymetlerin kredi riski hesaplamasında yüksek risk ağırlığına tabi tutulmasına bağlı olarak, SYR’de meydana gelecek azalış en fazla özel bankalarda kendini gösterecektir.

⁵³ Hükümet portföyünde yer alan yerli para cinsinden menkul kıymetler için denetçi otoritelerin tercihi belirleyici olmaktadır.

Tablo 15: Bankaların Eurobond Stokları ve Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Fonlar (Ara. 2004)

	Eurobond (Milyon USD)	Eurobond/ Menkul Değerler Cüzdanı (%)	Yurtdışı Bankalardan Sağlanan Krediler (Milyon USD)	Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Krediler/ Bankalardan Sağlanan Krediler (%)	Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Krediler/ Toplam Yabancı Kaynaklar (%)
Kamu	2.152	4,7	1.912	82,5	2,7
Özel	9.208	21,9	14.010	91,7	12,7
Yabancı	83	4,4	656	95,9	10,6
Kalkınma	169	16,5	1.779	65,4	38,6
TMSF	0	0,0	10	5,4	2,0
Toplam	11.612	12,6	18.366	86,7	9,5

Kaynak: BDDK

Yeni Sermaye Uzlaşısına göre kredi riskinin hesaplanmasında uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından verilen notların “yatırım yapılabilir” (BBB- ve üzeri) seviyede olmaması nedeniyle Türk bankalarının yurt dışından sağladıkları fonların miktar/fiyatındaki muhtemel değişmelerin de analiz edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. 2004 yıl sonu itibarıyla, Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların yurt dışı bankalardan 18,4 milyar \$ civarında bir kredi sağladığı görülmektedir. Bu kredilerin %76’sı özel bankalar tarafından alınmıştır. Türk bankalarına kredi veren bankaların Yeni Sermaye Uzlaşısıyla birlikte kredi riskinin hesaplanmasında uluslar arası derecelendirme kuruluşlarınca verilen notu esas almaları durumunda, risk ağırlığının %100 olması nedeniyle SYR’nin olumsuz etkilenmesi ve buna bağlı olarak açtıkları kredi miktarını azaltmaları ve fiyatını artırmaları gündeme gelebilecektir. Yurt dışı bankalardan sağlanan kredilerin toplam banka kredileri içindeki payı sektör genelinde yüksektir. Buna rağmen, bu fonların toplam yabancı kaynaklar içindeki payının düşüklüğü olumsuz etkiyi sınırlandırmaktadır. Özellikle kalkınma bankaları, yurt dışı bankalardan sağladıkları kredilerin toplam yabancı kaynaklar içindeki payının yüksek olması nedeniyle, uygulamadan en fazla etkilenecek banka grubu olacaktır.

V.2 Sektördeki Bankalar Açısından Bakış

Sektörde faaliyet gösteren bankaların amaç fonksiyonu kar maksimizasyonudur. Bankaların kısıtları ise düzenlemelerle belirlenen limitler ve risk alma sınırlamalarıdır. Yeni Uzlaşma her bankanın kendi bünyesine uygun risk yönetim tekniklerini uygulamasını öngörmektedir. Dolayısıyla, bankaların karmaşıklık düzeylerine, ölçeklerine ve rekabet halinde oldukları diğer bankaların davranışlarına göre risk alma ve bu riskleri yönetme stratejilerini belirlemeleri beklenmektedir.

Sektördeki ulusal bankaların önemli bir kısmının standart yaklaşımları en kısa zamanda uygulayabilecekleri düşünülmektedir. Ancak, ileri düzey yaklaşımlarında veri kısıtlarının bulunduğu bilinmektedir. Türkiye’deki kayıt dışı sektörün varlığı ve standart olmayan muhasebe kayıtlarına dayanan, eksik verilerin oluşturduğu ve bankaların 2-3 yıldır kullandıkları mevcut “skoring” sistemleri Basel-II’ye uyum konusunda dikkatli planlama yapılması gerektiğini düşündürmektedir⁵⁴.

⁵⁴ Candan (2005).

Sektördeki ulusal bankaların önemli bir kısmının notu BB- ile Türk Hazinesi'nin mevcut notuna eşittir. Ulusal bankalar büyük ölçekli yabancı bankalardan sendikasyon ve seküritizasyon kredileri kullanmaktadır. Söz konusu kredilerin toplamı 2004 yıl sonu itibarıyla 10,1 milyar dolardır.

Ayrıca, insan kaynaklarına ve bilgi sistemlerine büyük çaplı yatırımların yapılması gerekmektedir. Bankaların, ileri düzey yaklaşımlara geçme konusunda zamana ihtiyaçları olduğu düşünülmeyle beraber, BDDK'nın açıklayacağı stratejiye (yol haritasına) göre hareket etmeleri beklenmektedir. Dolayısıyla, bankalar tarafından uygulanabilir olmak koşuluyla geçiş zamanlamasının sektörün alt yapısına uygun olması gerekmektedir.

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren uluslar arası nitelikteki yabancı bankaların Basel-II'ye geçişi kendi maliyetlerini düşürmek için fırsat olarak görmeleri mümkündür⁵⁵. Özellikle, daha önceden merkezleri ileri düzey yaklaşımları kullanan yabancı bankaların bu alanlara yapmış oldukları yatırımlar ve tecrübeleri sayesinde ulusal bankalara göre avantaj kazanmaları ihtimali mevcuttur.

V.3 Düzenleyici Otorite (BDDK) Açısından Bakış

Basel-II'ye geçişin ülkemiz açısından daha sağlam ve etkin bir bankacılık sisteminin oluşturulması için gerekli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, BDDK'nın amaç fonksiyonu Basel-II sayesinde bir kamu malı (*public good*) olan sağlam ve sürdürülebilir istikrara sahip bir sektörün yaratılmasıyla tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını temin etmek ve bu sayede ekonomik istikrara katkıda bulunmaktır. Bu amaç fonksiyonunun sağlanması, yani finansal istikrarın azamileştirilmesi, ancak bazı kısıtlar altında mümkündür. Bu kısıtlar, bankacılık sektörünün büyüklüğü ve karmaşıklığı, uluslar arası finans sistemiyle olan bağları/dışa açıklığı (*openness*), mevcut sermaye yeterliliği, bankaların risk yönetme ile yeni yaklaşımları uygulayabilme kapasiteleri ve BDDK'nın söz konusu yaklaşımları değerlendirme/gözden geçirme kaynakları (*supervisory resources*) gibi genel başlıklar altında toplanabilir.

BDDK tarafından yapılan QIS-TR çalışması, sektörün standart yaklaşımları kullanması halinde, Basel-II'ye geçişin ciddi bir sermaye sorunu çıkarmayacağına işaret etmektedir. Çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla, yüzde 28,8 seviyesinde olan SYR oranının Basel-II ile beraber yüzde 16,9'a kadar gerileyeceği gözlemlenmiştir. Ancak, söz konusu oran bile Basel-II'de de öngörülen minimum yüzde 8'in oldukça üzerinde kalmaktadır. Dolayısıyla, bu fazla (*excess*) sermayenin geçiş sürecini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Öte yandan, makro ekonomik ortamdaki iyileşmeyle beraber, bankaların portföylerindeki kredilerin artması durumunda, Yeni Uzlaşımın uygulanmasıyla risk ağırlıklı varlıkların toplamı daha da büyüyebilecektir.

⁵⁵ Nitekim, uluslar arası piyasalarda Sybase, Oracle ve Sungard gibi yazılım firmaları büyük bankalara ileri düzey yöntemleri için veri bankaları (*data warehouse*) sunmaktadır.

Sektördeki diğer önemli kısıt, standart yaklaşımlar altında gerekli olan derecelendirme notlarına birçok banka borçlusunun, özellikle KOBİ'lerin, sahip olmamasıdır. Kayıt dışı sektörün yaygınlığı, kayıt içi sektörün ise muhasebe standartlarına uygun verilerinin olmayışı, standart yaklaşımlar altında şirketlerin çoğunun derecelendirilmemiş kategorisine girmesine sebep olması ve dolayısıyla Basel-I'le paralel hesaplamaların yapılmasını gerektirecektir.

Öte yandan, BDDK tarafından yapılan bir çalışmada⁵⁶ yasal çerçeve açısından Basel Temel İlkelerine büyük ölçüde uyum sağlandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, Basel-II'ye geçiş konusunda bu çalışmanın bulgularının girdi olarak kullanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan, resmi otoriteler (BDDK, Hazine, TCMB, SPK) ve TBB öncülüğünde banka yetkililerinin katılımıyla oluşturulan “Basel-II Yönlendirme Komitesi” ve “Koordinasyon Komitesi”nin kurulmuş olması bir fırsat olarak değerlendirilmeli ve bu komitelerin bulguları geçiş sürecinde “girdi” olarak kullanılmalıdır.

V.4 Basel-II'ye Geçiş Süreci İçin Tespitler

Yukarıda bahsedilen amaçlar, kısıtlar ve uluslar arası deneyimlerin ışığı altında Türk bankacılık sektörünün Basel-II stratejisinde aşağıdaki hususların dikkate alınmasında fayda olacağı düşünülmektedir.

- Basel-II, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından hem fırsat hem de yeni çabaların gerektiği bir alan olarak değerlendirilmektedir.
- Alternatifi ortaya konulabildiği sürece, Basel-II ne zorunludur ne de vazgeçilmezdir⁵⁷. Ancak, gelişmekte olan ülkeler açısından bazı güçlükleri içerisinde barındırmasına ve geçişin maliyetli olmasına rağmen, Yeni Uzlaşma küresel finans sektörünün yeni düzenleme standardıdır ve uyum sağlayamamanın maliyeti de yüksek olabilecektir.
- Basel-II, gelişmiş ülkelerin önerileriyle oluşturulmuş olsa bile, bir uzlaşma metni olması sebebiyle gelişmiş ülkeler için de bir geçiş maliyeti içermektedir. Basel-II finansal sektörün daha istikrarlı olmasına katkı sağlayacaktır ancak finansal suçları, yolsuzlukları ve banka iflaslarını engellemeye tek başına yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla, Basel-II'nin de ötesinde çabalar her zaman gerekli olacaktır.
- Birinci yapısal bloktaki hesaplamaların karmaşıklığı ve özellikle ileri düzey yaklaşımların gerektirdiği veri standartları, bazı bankalar tarafından kısa vadede uyarlanması sürecinde sıkıntılarla karşılaşılacağını ortaya koymaktadır. Ancak, bütün sorunlara rağmen Basel-II'ye geçiş konusunda kararlı davranılmasının, uzun vadede tüm finansal sektöre olumlu yansımalarının olması beklenmektedir.

⁵⁶ Ayrıntılar için BDDK (2003).

⁵⁷ Köylüoğlu (2005).

- Aynı zamanda ikinci ve üçüncü yapısal blok üzerinde odaklanılması önemlidir. Zira bu bölümler risk yönetimi kültürünü ve piyasa disiplini teşvik etmektedir. Söz konusu yapısal bölümlerin daha ziyade nitel kriterler üzerinde durmaları dolayısıyla, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde finansal istikrara azımsanamayacak katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.
- IMF ve Dünya Bankasının, finansal sektör değerlendirme programları (FSAP)'nda Basel-II'nin uygulanmaması halinde olumsuz bir değerlendirme yapması beklenmemektedir. Ancak, bir ülke Basel-II'ye geçeceğini açıkladıktan sonra, bu hususta yapacağı uygulamalar ve Yeni Uzlaşımın yürütülmesi dikkate alınarak daha sonraki finansal sektör değerlendirme programlarında skor verilecektir. Dolayısıyla, hazırlıksız ve erken geçişin maliyeti sadece sektör için değil, tüm ülke ekonomisi için geçerli olacaktır (Kruger, 2005).
- Ulusal tercihler ve diğer hususların otoriteler ve sektörle tartışılarak belirleniyor olması geçiş sürecinin başarısını olumlu yönde etkileyecektir. Basel-II'nin öngördüğü parametrelerin tahmininde ülkenin bankacılık sektörünün esaslarına ilişkin tercihler veya "kalibrasyonlar" yapılması gerekebilecektir.
- Ülkemiz bankacılık sektörü, Basel-II'nin sunduğu gelişmiş kredi riski ölçümlerinden mutlaka faydalanmalıdır. Ancak, makroekonomik riskler, likidite riski, iş alanı riski (*business risk*), jeo-politik riskler gibi hususlar Türk bankacılık sektörü açısından hala önemli gözükmektedir.
- Basel-II ile ortaya konulan yaklaşımlar ve ekonomik sermaye kavramı ile Türk bankacılık sektöründe mevcut olan finansal/endüstriyel konglomerasyonların, risklerini daha iyi yönetmeleri teşvik edilmiş olacaktır.
- Yeni Uzlaşımın geçişin zamanlamasının bankacılık sektörünün taleplerine, kapasitesine ve BDDK'nın hazırlanma sürecine göre şekillenmesi önem arz etmektedir. İçsel yöntemlere erken geçişin ulusal bankaları ve BDDK'yı zorlayabileceği düşünülmektedir. Ancak, özellikle yabancı bankaların ileri düzey yaklaşımlara geçme konusunda istekli olabilecekleri ihtimal dâhilindedir. Bu durum karşısında hazırlıklı olunması için sektörün ve BDDK'nın insan kaynaklarına ve bilgi teknolojilerine azami ölçüde yatırımı planlaması ve yapması gerekmektedir. Özellikle, IRB yaklaşımlarının onayının BDDK açısından ciddi çaba gerektiren alan olması beklenmektedir.
- Avrupa Birliğinin yeni direktifi "konsolidasyon yapan denetim otoritesi" kavramını gündeme getirmektedir. AB'ye üye ülkenin büyük bir bankası ileri düzey yaklaşımlar için kendi ülkesinde onay alabilir ve bu husus ülkemiz açısından bağlayıcı olabilir. Dolayısıyla, ana ülke (*home*) ev sahibi ülke (*host*) arasındaki ilişkiler konusuna ağırlık verilmelidir.
- Sektörün Basel-II'ye geçişinin zamanlaması konusunda hassas bir dengenin tutturulması gerekmektedir. Erken geçiş ve yetersiz uygulama ileride yapılacak

FSAP değerlendirmelerinde Türkiye’yi olumsuz etkileyebilecek ama geç kalınması da uluslar arası finans sistemine olan uyumun maliyetini artıracaktır. Zira uluslar arası derecelendirme kuruluşlarının Basel-II’nin uygulanıp uygulanmadığını nasıl dikkate alacakları belirsizdir.

- Paralel hesaplamalardan önceki bir yılın “pilot” uygulama yılı olarak kabul edilmesi halinde daha yumuşak bir geçiş dönemi sağlanabilir.
- TCMB Risk Merkezi, Kredi Kayıt Bürosu, KOSGEB ve diğer veri tabanlarının Basel-II çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceği düşünülmelidir.
- AB ülkelerinin 2007’den itibaren Basel-II’ye geçmeleri beklenmektedir. Türk finans sektörünün Avrupa’yla olan yakınlığı düşünüldüğünde, AB ile olan yakınsamanın sağlanabilmesi ve üye ülkelerdeki gelişmeleri daha yakından takip edebilmek için Avrupa Bankacılık Otoriteleri Komitesi’ne (*Committee of European Banking Supervisors- CEBS*) ülkemizden de katılımın sağlanmasının orta ve uzun vadede faydalı olacağı düşünülmektedir.

VI. Sonuç

Basel-II ile beraber küresel ekonominin finans sektöründe çok önemli bir değişim süreci başlamış bulunmaktadır. Literatürde bu husus zaman zaman “Basel-II: Düzenlemeler adı altında gizli devrim (KPMG, 2003a)” olarak tanımlanmaktadır. Aslında, Basel-II’de kapsanan hususları G10+ ülkelerinin büyük ve uluslar arası bankaları bir süredir uygulamaktadır. Dolayısıyla, bazı oyuncular için kolay olabilecek bu geçiş süreci, Türkiye gibi uluslar arası normlara göre çok küçük bir finansal sisteme sahip gelişmekte olan ülkeler açısından bir dizi yeniliklerin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Uluslar arası piyasalarda Basel-II’ye geçiş zorunlu görülmesi de, birçok ülkenin bu konuda niyetini açıklamış olması, Basel-II’nin dışında kalınması halinde oluşabilecek maliyetten kaçınma şeklinde değerlendirilmektedir.

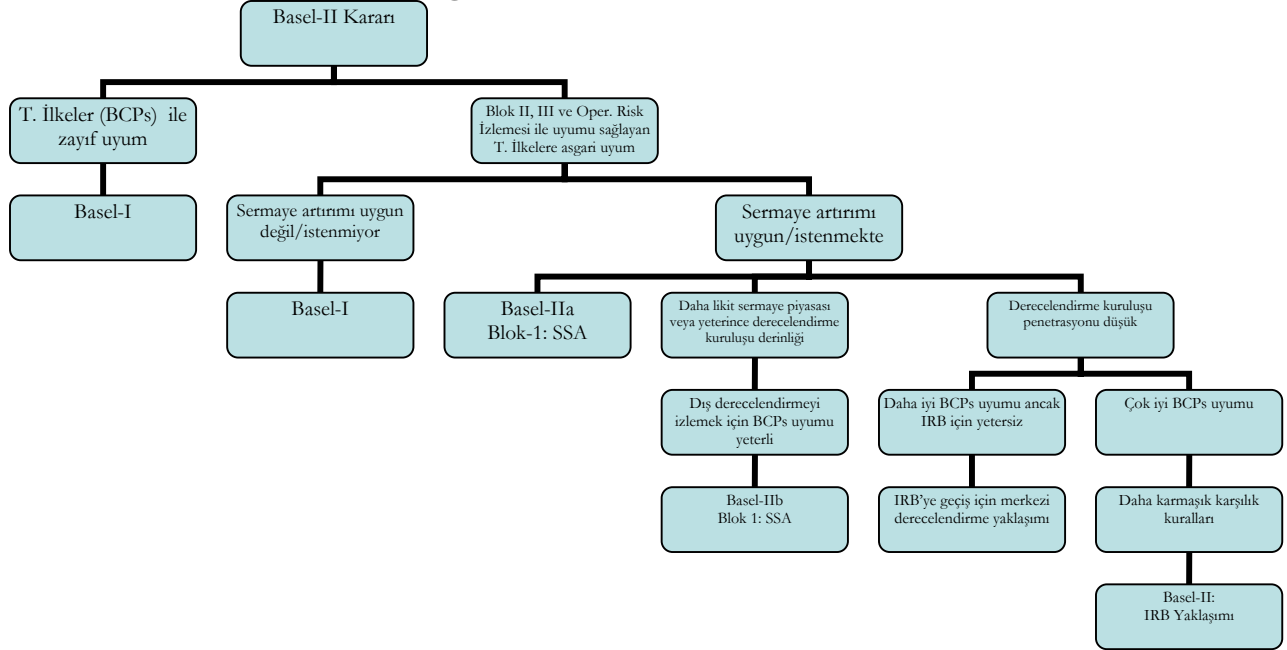
Basel Komitesi Yeni Uzlaşmaya geçmek isteyen ülkelere hazır reçeteler sunmamaktadır. Ancak, geçiş için önemli görülen anahtar hususları hatırlatmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin önünde birçok seçenek mevcuttur. Bu raporda, teknik ayrıntılara girilmeden Basel-II ve muhtemel ekonomik yansımaları üzerinde durulmuş ve geçiş süreci için bazı tespitlerde bulunulmuştur. Literatürde yer alan ilk çalışmalar, Basel-II’nin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin borçlanmaları üzerine ciddi olumsuz etkilerinin olabileceğini ileri sürmektedir. Ancak, Yeni Uzlaşımın henüz hazırlanma aşamasında yapılan bu öncü çalışmaları takip eden daha güncel çalışmalar, Basel-II’nin etkisinin çok sınırlı kalacağını ima etmektedir. Dolayısıyla, Basel-II’nin gelişmekte olan ülkelere kısmi bir “düzey” etkisinin olacağı sonucunu çıkarmak mümkündür. Zira, uluslar arası borçlanma piyasasında yer alan büyük bankaların gelişmekte olan ülkelere borç verirken halihazırda ileri düzey risk ölçüm yöntemlerinden faydalanmaları ve ekonomik sermayelerini dikkate almaları söz konusu etkinin sınırlı kalacağı hipotezini desteklemektedir. Raporda, Basel-II’nin birinci, ikinci ve üçüncü yapısal bloklarının eşzamanlı olarak hedeflenmesi önerilmektedir. Bu kapsamda, ileri

düzey yaklaşımlara yönelik sektörün ve Kurumsal kapasitenin kısa zamanda artırılmasının zorunlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu çerçevede, Avrupa Birliği ile bütünleşme isteğinde olan Türk finans sektöründe “risk yönetimi kültürü”nü yaygınlaştırması ve AB bankaları ile olan yakınsamanın sağlanması için Basel-II bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Finans sektöründe daha kaliteli risk yönetimini ve buna bağlı olarak sürdürülebilir bir istikrarı hedefleyen BDDK açısından, Basel-II’nin “çıpa” görevi görmesi mümkündür.

EK

Şekil Ek-1: Basel-II Karar Ağacı

Kaynak: Powell (2004a)

Tablo 16 : Derecelendirme Notlarının Rakamsal Dönüşümü

S&P	Fitch	Moody's	Rakamsal Karşılığı
AAA	AAA	aaa	21
AA+	AA+	aa1	20
AA	AA	aa2	19
AA-	AA-	aa3	18
A+	A+	a1	17
A	A	a2	16
A-	A-	a3	15
BBB+	BBB+	baa1	14
BBB	BBB	baa2	13
BBB-	BBB-	baa3	12
BB+	BB+	ba1	11
BB	BB	ba2	10
BB-	BB-	ba3	9
B+	B+	b1	8
B	B	b2	7
B-	B-	b3	6
CCC+	CCC+	caa1	5
CCC	CCC	caa2	4
CCC-	CCC-	caa3	3
CC	CC	ca	2
C	C	c	1
SD	DDD		0

KAYNAKÇA

APRA (2003), “APRA Issues Transition Guidelines for Basel II Implementation”, Media Release of 23 June 2003.

Bank for International Settlements (2004a), “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: www.bis.org adresinden ulaşılabilir.

Bank for International Settlements (2004b), “Implementation of the New Capital Adequacy Framework in Non-Basel Committee Member Countries”: www.bis.org adresinden ulaşılabilir.

Bank for International Settlements (2004c), “Implementation of Basel II: Practical Considerations”: : www.bis.org adresinden ulaşılabilir.

BDDK (2004a), “Basel-II’ye Yönelik Çalışmalara İlişkin Rapor”, Araştırma Dairesi.

BDDK (2004b), “Basel-II Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) Değerlendirme Raporu, Araştırma Dairesi.

BDDK (2005), “10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı”, Araştırma Dairesi.

BDDK (2003), “BDDK İçin Bankacılıkta Etkin Denetime İlişkin Basel Temel Prensipleri Esas Alınarak Hazırlanan Öz-Değerlendirme Raporu”, KGD Raporu.

Bundesbank (2005), “Basel-II- The New Capital Accord”: www.bundesbank.de

Candan, H. (2005) “Risk Based Capital in Turkey”, Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005.

Claessens, S. ve Embrechts G. (2002), “Basel II, Sovereign Ratings and Transfer Risk External versus Internal Rating”, Conference on Basel II: Economic Assessments, BIS, Conference Paper.

Danielsson, J., Embrechts P., Goodhart C., Keating C., Muennich F., Renault O. ve Song Shin H. (2001), “An Academic Response to Basel II”, LSE Financial Markets Group and ESRC Research Centre., Special Paper Series No: 130.

Egan, B. (2003), “Monitoring Risk in the Financial System”, APRA: www.apra.gov.au

Egan, B. (2004), “Basel-II Implementation in Australia”, APRA: www.apra.gov.au

European Central Bank –ECB- (2004), “The New Basel Capital Accord: Comments of the European Central Bank”: www.ecb.int.

European Union (2004), “European Commission Proposal for a New Capital Requirements Framework for Banks and Investment Firms”.

FELEBAN (2004), “Conclusions from the Conference on the Effects of Implementing Basel-II in Emerging Markets”: <http://latinbanking.com> adresinden ulaşılabilir.

Ferucci, G. (2003), “Empirical Determinants of Emerging Market Economies’ Sovereign Bond Spreads”, Bank of England, Working Paper 205.

Griffith-Jones, S ve S. Spratt (2001), “Will the Proposed New Basel Accord have a Net Negative Effect on Developing Countries?”, Institute of Development Studies, University of Sussex.

Griffith-Jones, S, Segaviano ve S. Spratt (2001), “Basel II and Developing Countries: Diversification and Portfolio Effects.

Hu, T., Kiesel, R. , Perraudin W. (2001), “The Estimation of Transition Matrices for Sovereign Credit Ratings”, Birbeck College, University of London.

IMF ve World Bank (2002), “Implementation of the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision, Experiences, Influences, and Perspectives”.

KPMG (2003a), “Basel-II- A Worldwide Challenge for the Banking Sector”.

KPMG (2003b), “Basel-II- A Closer Look, Managing Economic Capital”.

Köylüoğlu (2005), “Presentation by Uğur Köylüoğlu”, Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005.

Kruger, E. (2005) “Basel-II Implementation in South Africa: Practicalities”, Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005.

Liebig, T., Porath D., Weder, B., Wedow, M. (2004), “How Will Basel-II Affect Bank Lending to Emerging Markets? An Analysis based on German Bank Level Data”, Bundesbank Discussion Paper.

Litrell, C. (2003), “Basel-II in the Australian Context”, APRA: www.apra.gov.au

Metzger, M (2004), “Basel II: Benefits for Developing Countries?”, BIF Working Papers on Financial Markets, No:2

Powell, A. (2004a), “Basel II and Developing Countries: Sailing through the Sea of Standards”, Universidad Turcuato Di Tela and The World Bank.

Powell, A. (2004b), “Implications of Basel II for Latin America”, Universidad Turcuato Di Tela.

Powell, A. (2002), “A Capital Accord for Emerging Economies”, Universidad Turcuato Di Tela and The World Bank.

PWC (2004) “ Basel-II Kredi Risklerinin Ölçümü ve Yönetilmesi”.

Reisen, H. (2001), “Will Basel II Contribute to Convergence in International Capital Flows?”, OECD Development Centre.

Rime, B (2000), Revision of the Basel Accord: implications of the co-existence between the standardized approach and the internal ratings-based approach, Banque Nationale Suisse, Zurich

Repullo, R. Ve Suarez, J. (2004), “Loan Pricing under Basel Capital Requirements”, CEPR.

Standard and Poors, (2004), “Sovereign Ratings History since 1975”: www.standardandpoors.com adresinden ulaşılabilir.

Saygılı, Ş., Yayla, M., Çokaklı, S. (2004), “Finansal Holding Şirketleri ve Türk Mali Sistemi”, BDDK Çalışma Raporları.

Schmidt-Bies, S. (2005), “Basel II and its Implications”, International Conference on Financial Stability and Implications of Basel-II, Istanbul.

Sy, A. (2001), “Emerging Market Bond Spreads and Sovereign Credit Ratings: Reconciling Market Views with Economic Fundamentals”, IMF Working Paper 2001/165.

Weder, B. ve Wedow, M. (2002), “Will Basel-II Affect International Capital Flows to Emerging Markets”, OECD Development Centre Technical Papers.